

Parafázis:

**A GMO növények termesztésének alapjogi
kérdései**

- **a hazai és a nemzetközi jogi szabályozás keretei között**

OTDK-dolgozat

2014

TARTALOM

I. Bevezetés	4
1.1. Bevezető gondolatok	4
1.1.1. Alaphelyzet	4
1.1.2. Időszerűség	5
1.1.3. Felmerülő kérdések	5
1.1.4. A dolgozat bemutatása, felépítése.....	6
1.2. Fogalmi alapvetés.....	7
1.2.1. Nanotechnológia	7
1.2.2. Biotechnológia	9
1.2.3. Géntechnológia	9
1.2.4. Genetikailag módosított szervezetek	9
II. Nemzetközi kitekintés	12
2.1. A géntechnológiával foglalkozó nemzetközi egyezmények	12
2.1.1. Az első átfogó egyezmény – Az ENSZ Biológiai Sokféleség Egyezmény (Riói nyilatkozat)	12
2.1.2. A Cartagena Jegyzőkönyv a Biológiai Biztonságról	13
2.1.3. A Nagojai-Kuala Lumpur-i Kiegészítő Jegyzőkönyv.....	15
2.1.4. Az Aarhusi Egyezmény- a hárompillérű dokumentum	16
2.2. Uniós jogforrások.....	18
2.2.1. Rendeletek.....	19
2.2.2. Irányelvek	20
III. Magyar szabályozás	22
3.1. A Magyar Köztársaság Alkotmányának és Magyarország Alaptörvényének rendelkezései	22
3.1.1. Az egészséges környezethez való jog megjelenése az Alkotmányban és az Alaptörvényben	23

3.1.2.	Az egészségeshez való jog megjelenése az Alkotmányban és az Alaptörvényben	26
3.1.3.	A megfelelő minőségű (GMO mentes) élelemhez való hozzáférés kívánalmának megjelenése az Alaptörvényben	31
3.2.	A GMO növényekre vonatkozó magyar jogszabályok	31
3.2.1.	Az 1998. évi XXVII. törvény a géntechnológiai tevékenységről	31
3.2.2.	Összehasonlítás	34
IV.	Végszó	36

I. BEVEZETÉS

1.1. Bevezető gondolatok

1.1.1. Alaphelyzet

„Nemrég a tudósoknak sikerült létrehozniuk egy paradicsomot, amely nem fagy meg. Ezt egy halfaj génjének beültetésével érték el.”¹ Hasonlóan meghökkentő az egyik hetilap cikke a génmódosított növények elfogadottságáról.² Manapság egyre több tudományos munka születik e tárgykörben Magyarországon³, ezért fontosnak tartom, hogy a társadalom minél szélesebb rétege megismerje a génmódosított növények világának mindenki számára érdekes szegmenseit. Különösen izgalmas téma ez hazánkban, ahol tilos génmódosított növényt termesztetni, vagy géntechnológiai beavatkozással érintett élelmiszert forgalomba hozni – néhány kivételtől eltekintve.⁴ Pár évtizede létező technológiáról lévén szó, kevés tudományos elemzés keletkezett a GMO⁵ növények hatásáról.

A módszernek több felhasználási területe is ismert. Vannak olyan esetek, amikor a géntechnológiát érdemes hasznosítani. Ezek olyan területek, ahol viszonylag kisebb a kockázata annak, hogy visszafordíthatatlan negatív hatásokat érünk el, esetleg könnyebben bizonyítható az egészségre gyakorolt pozitív hatás. Ide tartozik a gyógyászat, ahol laboratóriumi kísérletekkel szinte teljesen be lehet bizonyítani a beavatkozás indokoltságát és ki lehet zárni a káros mellékhatásokat.

Katonai célokra is alkalmazzák a géntechnológiát. A modern hadviselés eszközei, a biológiai fegyverek általában szintén a géntechnológia eredményeinek hasznosításaként jöttek létre. Az iparban a szennyvíztisztítás területén alkalmazzák a megszerzett tudást. A példák alapján kijelenthető, hogy a génmódosítás nemcsak a mezőgazdaságot és az élelmiszeripart érinti, hanem az élet szinte összes területén megjelent már.

¹ Elhangzott: Tahyné Dr. Kovács Ágnes előadásán, 2013. december 12-én Budapesten, a Magyar Jogász Egylet GMO-val foglalkozó kerekasztal megbeszélésén.

² NÉMETH András: *Új frontok*. *Heti Világgazdaság*, 2013/45., pp. 76-77.

³ Lásd e tárgykörben legújabban: KARDOS András: *A környezetvédelem, illetve a környezethez való jog*. In: *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium*. Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai, 2013., TAHYNÉ Dr. Kovács Ágnes: *A genetikailag módosított szervezetekre vonatkozó európai és magyar jogi szabályozásról*. (elérhető:

<https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Kov%C3%A1cs%20%20C3%81gnes%20PhD%20dolgozat.pdf> – letöltve: 2014. október 02.), CSINK Lóránt – T. KOVÁCS Júlia: *Paradigmaváltás a környezet alapjogi jellegében?* *Jogelméleti Szemle* 2013/4. szám. 52. oldal

⁴ A Pioneer 1507-es génmódosított kukorica forgalomba hozatalának engedélyezése mellett döntött az Európai Bizottság, így főszabály szerint Magyarországon is termesztendő ez a GMO növény.

⁵ GMO: Genetically modified organism

1.1.2. Időszerűség

Mint azt már korábban említettem, egy újfajta és meglehetősen új keletű technológiáról beszélhetünk, a felmerülő – és egyelőre teljes mértékben meg nem válaszolt – kérdések miatt, a legtöbb ország az elővigyázatosság elvét alkalmazza a géntechnológia kapcsán.

A felsőoktatásban eltöltött eddigi éveim alatt többször is érintettünk környezetjogi kérdéseket, de úgy érzem, még így sem alakult ki a hallgatók széles rétegében egy komplex vízió a környezetvédelem fontosságáról és továbbra is nehéz tájékozódni az új, az emberi faj fejlődését nagy mértékben befolyásoló tényezőkről.

Az elmúlt időkben több eset is meghökkentette a magyar közvéleményt. Természetvédő szervezetek (mint a Magyar Természetvédők Szövetsége vagy a Greenpeace Magyarország Egyesület) példaként említik a 2011-es eseményeket, amikor két alkalommal is terménymegsemmisítést kellett eszközölni. A Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal munkatársai 2011 júniusában találtak 20 tonna elvetett, GMO-val szennyezett szóját Bolyban. Az érintett területen kényszertárcsázást rendeltek el.⁶ Több mint 3000 hektáryi virágzásban lévő kukoricát kellett kiszántani pár napon belül Somogyban, mert az előzetes vizsgálatok alapján ott is génmódosított vetőmagot vetettek.⁷ De a tágabb környezetünkben is érkeznek génmódosított növényekkel kapcsolatos hírek. A Science magazinban egy 60 főből álló kutatócsoport nemrég jelentette be, hogy a kávé génjeinek meghatározásával megnyitották az utat a GMO kávé fejlesztéséhez⁸, és a BBC információi szerint az Afrikai Unió is génmódosított növények alkalmazásával kívánja felére csökkenteni az éhezők számát a fekete kontinensen 2025-re.⁹

1.1.3. Felmerülő kérdések

Rengeteg kérdés merül fel, ha elkezdünk foglalkozni ezzel a témával. Adott az emberiség által ismert jelenlegi génörökség, amely tartalmazza az emberi beavatkozással természetes úton módosított élőlényeket (nemesített növények, házasított állatok, stb.) illetve a jelenleg is érintetlen génállománnyal rendelkező egyedeket. Ez a génállomány az évezredek alatt viszonylag lassan módosult. A fajok közti tulajdonságcsere kisebb mértékben volt megvalósítható. A géntechnológia azonban gyakorlatilag korlátlan lehetőséget ad arra, hogy akár állatokra jellemző tulajdonságokkal ruházzuk fel a növényeket. Ezek a változások

⁶ <http://2010-2014.kormany.hu/hu/videkfejlesztési-miniszterium/hirek/gmo-val-szennyezett-szojat-tarcsaztak-ki-240-hektaron> (letöltve: 2014. 09. 27.)

⁷ http://kapos.hu/hirek/gazdasag/2011-07-20/gmo-botrany_egymilliardos_kar_somogyban.html (letöltve: 2014. 09. 27.)

⁸ <http://orientpress.hu/133399> (letöltve: 2014. 09. 18.)

⁹ <http://think.transindex.ro/?p=34270> (letöltve: 2014. 09. 18.)

rendkívül gyorsan mehetnek végbe és a módosítások sokkal drasztikusabbak, mint amiket korábban a nemesítéssel el lehetett érni.

A nagy kiterjedésű, jelentős lakosságszámmal rendelkező országok esetében különösen fontos az élelmiszerellátás biztonságának szavatolása.¹⁰ A modern mezőgazdasági technológiák, fejlett gépek, vetőmagok és az öntözés kiszélesítése ugyan ad egy bizonyos biztonságot, de az éghajlatváltozás negatív következményeit egyre nehezebb kompenzálni. Ez utóbbi ugyanis előbb-utóbb a megfelelő termésmennyiség szavatolását gátolja. Erre nyújtanak korszerű választ – érvelnek többek között a nagy vetőmaggyártó cégek¹¹ – a génmódosított növények. Megfigyelhető, hogy a nagyobb országok (pl. az Amerikai Egyesült Államok, Brazília, Kína) általában engedik a GMO növények termesztését és forgalomba hozatalát.¹² További érve a vetőmaggyártóknak, hogy a szegényebb országok élelmiszerellátását is fejlesztheti az éghajlatnak leginkább megfelelő növények termesztése, ezzel milliók éhezését szüntetve meg. Sokkoló adat, hogy jelenleg egy milliárdnál többen vannak, akik napjainkban nem rendelkeznek az egyik alapvető emberi joggal, az élelemhez való joggal.¹³

Fő kérdésként mégis az fogalmazható meg, hogy milyen korlátai lehetnek a génmódosításnak, hogyan lehet ezt az új technológiát biztonságosan alkalmazni. Több szempontból is fontos ez a kérdés, elég a környezeti, egészségi, társadalmi kockázatokat mérlegelni. Megfelelő alapidokumentumok (nemzetközi, uniós jogi és hazai szabályozási rendszer) hiányában erősen kiszolgáltatottá válhatunk egy olyan új technológiának, mely egyelőre megbecsülhetetlen negatív hatásokkal járhat a jövő generációk számára.

1.1.4. A dolgozat bemutatása, felépítése

Bár az egyetemi oktatás során több kurzuson is érintettük a környezetvédelem témakörét, speciális kurzuson az alapelvek és a témával kapcsolatos konferenciák is ismertetésre kerültek, mégsem sikerült részletesen megismerkednünk hasonló tudományterületekkel. Ezért is szeretném témaválasztásommal felhívni a figyelmet a környezetvédelem fontosságára és a fenntartható fejlődés, mint kívánalom népszerűsítésére.

¹⁰ Vö. KOVÁCS Júlia: *Megvéd-e a jog az éhenhalástól – avagy megvalósulhat-e az élelemhez való jog a XXI. században* (OTDK pályamunka) In.: *De iurisprudentia et iure publico*, 2011/4. szám

¹¹ A legtöbbet támadott cég a Pioneer és a Monsanto

¹² NÉMETH András: *Új frontok*. *Heti Világgazdaság*, 2013/45., pp. 76-77.

¹³ Érdekes volt látni 2014 szeptemberében, hogy a HVG Állásbörzén is jelen volt a Monsanto Hungary Kft. és aktívan toborzott munkatársakat. A kiállítótéren ládába halmozott génmódosított kukorica volt.

Egy másik személyes motiváció is inspirált ezen dolgozat megírására. Bő másfél éve, 2013 tavaszán részt vettem Szegeden a XXXI. OTDK Állam- és Jogtudományi Szekciójában, ahol eredményes opponensnek bizonyultam.

A dolgozat felépítése a jogszabályi hierarchia sorrendjét követi. A bevezető gondolatok, fogalmak és alapjogok bemutatása után kitérek a különböző nemzetközi egyezmények és uniós jogszabályok ismertetésére, melyek kötelezőek a magyar jogrendszerre is. Külön hangsúlyt fektetek a 2011. december 31-én hatályon kívül helyezett Alkotmány és az Alaptörvény szabályrendszerének bemutatására, a közöttük lévő különbségeket kidomborítva. Amennyiben a vizsgált fejezetben tárgyalt témával kapcsolatban született alkotmánybíróági határozat, annak kiemelendő, általános megállapításait szintén bemutatom.

Mindvégig az a kérdés foglalkoztatott, hogy milyen jogi korlátai vannak a GMO növények termesztésének és forgalomba hozatalának. Úgy gondolom, hogy ez a módszertani vezérvonal egyedi megvilágításba helyezi a témát. Ezen kívül azt vizsgálom, hogy milyen (alap)jogokkal köti össze a nemzetközi és a magyar szabályozás a GMO-k alkalmazásának tilalmát.

Végezetül összegzem tapasztalataimat, megfogalmazok javaslatokat, melyek a dolgozat megírása során felmerültek. A felállított hipotézisek és konklúziók értékelésére is ebben a fejezetben kerül sor.

A dolgozatban mellőzöm hosszú történelmi áttekintés megjelenítését, tekintettel arra a körülményre, hogy az első génmódosított növényeket az 1980-as évek második felében hozták létre.

1.2. Fogalmi alapvetés

Amit elsőként be szeretnék mutatni, az néhány fogalom elhatárolása egymástól: mi a különbség a nanotechnológia, a biotechnológia, a géntechnológia és a genetikailag módosított növények között. Fontos, hogy ezeket a könnyen összemosható fogalmakat megfelelően el tudjuk határolni. Ezeknek a fogalmaknak az alkalmazása a későbbiekben szükséges, ezért indokolt megjelenítésük.

1.2.1. Nanotechnológia

A nanotechnológia fogalmilag az atomok és molekulák nanoszinten alkalmazott tudományára és technológiájára utal, valamint azokra a tudományos elvekre és új tulajdonságokra, amelyeket e területen lezajló folyamatok vizsgálata közben érthetünk meg, illetve sajtátíthatunk el.

A nanotechnológia „mindenhol jelen van.”¹⁴ Ha összegyűjtjük a technológia alkalmazási területeit, láthatjuk, hogy használata elég elterjedt és sokoldalú. Több területen használják, egyebek mellett az információtechnológiában, elektronikában, távközlésben, híradástechnikában, élelmiszeriparban, hadiiparban. Ezért fontos, hogy ne keverjük össze a géntechnológiát és a nanotechnológiát, hiszen míg az előbbi csak a mezőgazdaságban alkalmazható, a másik sokkal szélesebb körben használható. A nanotechnológiát elsősorban nem a növények génállományának módosításakor használják. Alkalmazzák nanoszenzorok készítéséhez, vitamin étrend-kiegészítők gyártásakor, a mezőgazdaságban pedig jellemzőbb a nanokapszulával ellátott növényvédő szerek és egyéb kemikáliák célzott fejlesztésénél történő alkalmazásuk.

Számos publikáció született, sőt a szabályozás igényének felismerését az Európai Bizottság sem mulasztotta el, így 2004-ben kiadta¹⁵ az „Egy európai nanotechnológiai stratégia felé”¹⁶ című közleményét. Ez a közlemény azonban nem mutatott túl egy egyszerű elvárás-gyűjteményen, viszont tartalmazza a nanotechnológia legtöbbször alkalmazott definícióját:

„A nanotechnológia fogalmilag az atomok és molekulák nanoszinten alkalmazott tudományára és technológiájára utal, valamint azokra a tudományos elvekre és új tulajdonságokra, amelyeket e területen lezajló folyamatok vizsgálata közben érthetünk meg, illetve sajátíthatunk el.”¹⁷

A deklarációban csak az szerepelt, hogy a technológiát biztonságos és felelős módon kell fejleszteni, be kell tartani az etikai elveket, de további tudományos vizsgálatokra van szükség a szabályozás előkészítésének érdekében. Utóbbi érthető, hiszen egészségügyi, környezeti és biztonsági kérdéseket szabályozó joganyagok esetén a tudományos megalapozottság elkerülhetetlen. Mint minden új technológiánál, itt is vizsgálni kell a társadalomra gyakorolt hatást. Többek között fel kell mérni a lakosság attitűdjét a kérdéssel kapcsolatban. Kiemelendő figyelmet kell fordítani az etikai kérdésekre is. Ezeket sok esetben szabályozással kell kikényszeríteni.

¹⁴ FÁBRI György: *Civilek és Tudomány*, Budapest, Tudástársadalom Alapítvány, 2009. p. 75.

¹⁵ COM(2004) 338 – 2004. 05. 12. Európai Bizottsági közlemény

¹⁶ Angolul: Towards a European strategy for nanotechnology

¹⁷ A Bizottság közleménye: Egy európai nanotechnológiai stratégia felé (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0338:FIN:HU:PDF> – letöltve: 2014. 09. 23.) p. 4.

1.2.2. Biotechnológia

Ez a diszciplína a genetikailag módosított organizmusok és mikroorganizmusok környezetbe jutását szabályozza. Ez a módszer gyakorlatilag a nemesítés modern kori megfelelőjének tekinthető, annak sajátos, új formáját jelenti. Ide soroljuk a génszűrés vagy a genetikailag módosított élőszervezetekkel folytatott tevékenységeket is. Megjelenik a sajt- és sörgyártásban, de a mezőgazdaság szinte minden területén alkalmazzák.

1.2.3. Géntechnológia

A biotechnológiai kutatások egyik területeként „*az élő szervezetek (fajok) génállományának, azaz az adott faj teljes génkészletének megismerésére törekszik.*”¹⁸ Ez a tudományterület kifejezetten a különböző fajok génkészletének feltérképezésére fordítja a hangsúlyt. A bevezetőben említett példa gyakorlatilag a géntechnológia kutatásai eredményein alapszik. A technológia egyik általánosan elterjedt módszere, hogy különböző fajok eltérő génállományát mesterséges úton keresztezik. Így a természetben soha ki nem alakuló tulajdonságokkal tudják ellátni az organizmusokat. A géntechnológiai tevékenység részletesebb elemzése a dolgozat részét képezi. Az engedélyezési folyamatra szintén indokolt kitérni.

A géntörvény¹⁹ *Alapfogalmak* cím alatt az állatkínzás mellett rendelkezik az állatkísérletekről is, mely definícióban szerepel a vizsgált fogalom.²⁰ Ebből a törvényi rendelkezésből is kitűnik, hogy a magyar jogrendszerben viszonylag hamar megjelent az állatokon végzett géntechnológiai eljárásokon alapuló kísérletek tilalma, ami kifejezetten fontos a GMO szervezetek megjelenésének megakadályozása szempontjából, ezáltal járulva hozzá a megfelelő korlátozási rendszer²¹ kialakításához.

1.2.4. Genetikailag módosított szervezetek

A téma nagy jelentőséggel bíró fogalmának egyik legegzaktabb definícióját az alábbi megfogalmazás adja:

¹⁸ FARKAS CSAMANGÓ Erika: *A géntechnológia agrárjogi aspektusai*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos bizottsága, 2005. p. 3.

¹⁹ Az állatok védelméről és kíméletéről 1998. évi XXVIII. törvény

²⁰ állatkísérlet: állat kísérleti, oktatási vagy egyéb tudományos célból való felhasználása, amely az állatnak a helyes állatorvosi gyakorlat szerint kivitelezett tűszúrás által okozott egyenértékű vagy annál magasabb szintű fájdalmat, szenvedést, kínt vagy maradandó károsodást okozhat, beleértve bármely olyan tevékenységet, amely állat születését - beleértve a kikelést - eredményezi ilyen körülmények közé, valamint az ilyen állapotot eredményező géntechnológiailag módosított fajtavonalak létrehozását és fenntartását; az állat ilyen felhasználása akkor is kísérletnek minősül, ha a fájdalom, szenvedés, kín vagy maradandó károsodás kiküszöbölése céljából érzéstelenítést, fájdalomcsillapítást vagy egyéb módszert sikeresen alkalmaznak; nem minősül állatkísérletnek a nem kísérleti jellegű, mezőgazdasági vagy állatorvosi tevékenység, illetve az állatok leölésének vagy megjelölésének a természettudományok által elfogadott korszerű, kevésbé fájdalmasnak tartott módszereinek alkalmazása, valamint az állatnak kizárólag a szervei vagy szövetei felhasználása céljából történő leölése”

²¹ Korlátozási rendszer alatt minden esetben a GMO-k terjedésének jogi korlátait értem.

„A genetikai módosítás a szervezet ivarsejtjeit is érinti, így az új tulajdonság öröklődővé válik.”²²

Tehát nemcsak egy adott egyed génszerkezetének módosításáról beszélünk, hanem újfajta organizmusok létrehozásáról. Természetesen ebben az esetben nemcsak technológiai, hanem politikai, jogi kérdések is felmerülnek.²³ A továbbiakban az utóbbi témakört vezetem elő, érintőlegesen, hiszen a későbbiekben részletesen foglalkozom majd ezekkel a jogszabályokkal.²⁴

Ha jogi szempontból vizsgáljuk meg a GMO fogalmát, akkor elsőként mindenképpen az Európai Parlament és Tanács 2001/18/EK a géntechnológiával módosított szervezetek környezetbe történő szándékos kibocsátásáról és a 90/220 EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló irányelvét érdemes figyelembe vennünk. Ez a jogszabály a következő definíciót adja: „(2) *"GMO" olyan szervezet, az ember kivételével²⁵, amelyben a genetikai anyagot olyan módon változtatták meg, amely nem fordulna elő a természetben párosodás, illetve természetes rekombináció útján.*”

A magyar Országgyűlés által elfogadott, a géntechnológiai tevékenységről szóló 1998. évi XXVII. törvényt módosító 2006. évi CVII. törvény erről az eljárásról így rendelkezik: „3. § *géntechnológiai módosítás: olyan külön jogszabályban meghatározott eljárás, amely a gént vagy annak bármely részét; kiemeli a sejtből és átülteti egy másik sejtbe, vagy szintetikus géneket vagy génszakaszokat visz be valamely természetes szervezetbe, ami által a befogadó génállománya megváltozik*”

A génmódosított növények ennek a kategóriának az alkategóriáját képezik, hiszen a géntechnológiai úton előállított, nemesített növények nem egyedszinten mutatnak eltéréseket, a módosítás a szaporítás során is megmarad. Viszonylag fiatal technológiáról beszélünk, hiszen az első ilyen növényt 1984-ben hozta létre J. Schell. A kísérleti növény akkor a dohány volt. Azóta módosult a fő fejlesztési irány, hiszen a négy fő GMO növény jelenleg a szójabab, a gyapot, a kukorica és a repce. Magyarországon, az országra jellemzőbb fajtával kísérleteztek, így az első génmódosított lucernát 1986-ban hozták létre a tudósok. Ez volt a világ első génmódosított lucernája.

²² TAHYNE DR. KOVÁCS Ágnes: *A genetikailag módosított szervezetekre vonatkozó európai és magyar jogi szabályozásról – egyes környezetjogi alapelvek, különösen a fenntartható fejlődés tükrében* (PhD értekezés) 2012. p. 26

²³ Monika STEFFEN: *Health Governance in Europe (Issues, challenges and theories)*. Abingdon, Routledge, 2005. p. 92.

²⁴ Lásd II. és III. fejezet

²⁵ Az emberi klónozással kapcsolatos kérdések annyira messzire mutatnak, hogy külön dolgozat témája lehetne.

Több tudós is kiemeli, hogy a GMO növényekkel kapcsolatban egyszerre merülnek fel demokratikus legitimációs, elszámolhatósági és átláthatósági kérdések.²⁶

²⁶ STEFFEN (2005) p. 92.

II. NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Számos nemzetközi egyezmény kapcsolódik a génmódosított növényekhez. Ezek azért különösen fontosak, mert a nemzetközi, közösségi és magyar jogi környezetre is kiemelkedő hatásuk van.

A felsorolásba ugyanakkor –a területi kötöttségek miatt – csak a legfontosabbak kerülnek bemutatásra.

2.1. A géntechnológiával foglalkozó nemzetközi egyezmények

A Biológiai Sokféleség Egyezményt 194 ország²⁷ képviselői írták már alá. Sajnálatos módon az Egyesült Államok nincs a szignáló államok között. A Cartagena Jegyzőkönyv a biológiai biztonság fenntartásáról rendelkezett, majd ezt a jegyzőkönyvet egészítette ki a Nagojai-Kuala Lumpur-i Kiegészítő Jegyzőkönyv, mely témánk szempontjából a következő fontos ENSZ dokumentum.

2.1.1. Az első átfogó egyezmény – Az ENSZ Biológiai Sokféleség Egyezmény (Riói nyilatkozat)

Az Egyezmény az élővilág megőrzésére, fenntartható hasznosítására és a belőlük származó hasznok méltányos elosztására vonatkozik. Magyarország 1992. június 13-án írta alá az egyezményt és 1994. február 24-én hirdették ki.²⁸ A két legfontosabb alapelv, melyet ez a nyilatkozat fogalmazott meg, az elővigyázatosság és a megelőzés elve.

Azért fontos ez az Egyezmény, mert a nemzetközi politika legmagasabb szintjén foglal állást az emberi társadalom és a természet (élővilág, biológiai sokféleség) viszonyának meghatározásában. Az Egyezmény nem csupán alapelveket és feladatokat definiál, de intézkedik a végrehajtás funkcionális, szervezeti és finanszírozási kérdéseire vonatkozóan is.

Az Egyezmény értelmében a biológiai sokféleség a bármilyen eredetű élőlények közötti változatosságot jelenti, beleértve többek között a szárazföldi, tengeri és más vízi-ökológiai rendszereket, valamint az e rendszereket magukban foglaló ökológiai komplexumokat; magában foglalja a fajkon belüli, a fajok közötti sokféleséget és maguknak az ökológiai

²⁷ <http://www.cbd.int/information/parties.shtml> (letöltve: 2014. 09. 28.)

²⁸ https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-8&chapter=27&lang=en (letöltve: 2014. 09. 27-én) Kihirdette: az 1995. évi LXXXI. törvény a Biológiai Sokféleség Egyezmény kihirdetéséről

rendszereknek a sokféleségét.²⁹ A fenntartható használat a biológiai sokféleség komponenseinek olyan módon és ütemben történő használatát jelenti, mely nem vezet a biológiai sokféleség hosszú távú csökkenéséhez, ezzel fenntartva a benne lévő lehetőséget a jelen és jövő generációk igényeinek és törekvéseinek kielégítésére.³⁰

A kötelezettségek közül kiemelendő az a célkitűzés, hogy a környezeti hatásokat minden esetben vizsgálni kell, amikor géntechnológiát alkalmaznak és az esetleges káros hatásokat minimalizálni kell. Ez az alapelv lesz a későbbiekben a jegyzőkönyvek és a jogi aktusok kodifikálásakor a vezérelv.

A Részes Felek Konferenciájának rendes találkozóira szabályos időközönként, kétévente kerül sor, de rendkívüli találkozók összehívására is lehetőség van. Ilyen rendkívüli találkozón került sor a Cartagena Jegyzőkönyv elfogadására is.³¹ Az Aarhusi Egyezmény, amelyre mint „hárompillérű dokumentum” tekintünk, megteremti a társadalmi részvétel és a megfelelő mennyiségű információhoz való jogot.

2.1.2. A Cartagena Jegyzőkönyv a Biológiai Biztonságról

A Biológia Sokféleség Egyezményben foglalt elvek részletes szabályait 1995 és 2000 között kidolgozták ki. Ezt 2000. január 29-én fogadtak el Cartagena Jegyzőkönyv néven, és amit 2000 májusában a magyar környezetvédelmi miniszter is aláírt.³² A Jegyzőkönyv elsősorban olyan, már élő módosított szervezetekkel (ún. LMO-k³³) foglalkozik, melyeket határon át mozgatnak, szállítanak és kezelnek. Ezeknek a szervezeteknek káros hatásai lehetnek a biológiai sokféleség megőrzésére és fenntartható használatára irányuló kezdeményezésekre, vagy az emberi egészségre.³⁴

Az első cikk utal a Riói Nyilatkozatban megfogalmazott elővigyázatosság elvének betartására, hiszen ezáltal biztosítható a biológiai sokféleség megfelelő védelme. A Jegyzőkönyv szövegéből kitűnik továbbá, hogy célja az élő, genetikailag módosított szervezetek biztonságos forgalmának, kezelésének és felhasználásának szabályozása.³⁵ A Jegyzőkönyv kiemelkedően foglalkozik az országok közötti forgalommal.

²⁹ John McCORMICK: *Environmental policy in the European Union*, Palgrave, New-York, 2001, p. 239.

³⁰ <http://www.biodiv.hu/convention/F1117799202> (letöltve: 2014. 10. 01.)

³¹ A Biológiai Sokféleség Egyezmény kihirdetéséről szóló 1995. évi LXXXI. törvény 23. cikkelye

³² A Jegyzőkönyv 2003. szeptember 11-én lépett hatályba. A Magyar Országgyűlés 2004. január 13-án erősítette meg a dokumentumot. A rendelkezések átültetése a 2004. április 12-én életbe lépett 2004. évi CIX. törvényben történt meg.

³³ LMO: Living Modified Organism

³⁴ <http://gmo.kormany.hu/cartagena-jegyzokonyv> (letöltve: 2014. 09. 27.)

³⁵ A Biológiai Sokféleség Egyezmény Cartagena Jegyzőkönyve a Biológiai Biztonságról (17. és 18. cikk)

A jegyzőkönyv célja az élővilág megőrzését és fenntartható hasznosítását érintő kedvezőtlen hatásokkal szembeni fellépés, beleértve az emberi egészséget érintő kockázatokat is, és a kormányok, gazdasági szereplők és a társadalom közötti együttműködés megkönnyítése a biológiai biztonság növelése érdekében.³⁶

Megjegyzendő, hogy a dokumentum hatálya kiterjed minden génmódosított szervezetre, egy kivételtől eltekintve: a humán felhasználású gyógyszerkészítményeket más egyezmények szabályozzák.³⁷

A Jegyzőkönyvben foglalt legfontosabb kötelezettségek:³⁸

- Előzetes engedélyezési eljárást kell lefolytatni a környezetbe történő kibocsátásra szánt, élő módosított szervezetek (pl. élő hal, vetőmag) legelső behozatalát megelőzően. Az exportőr kötelessége, hogy a szállítás előtt az importáló országot írásban részletesen tájékoztassa. Folyamatosan figyelik a termék lehetséges káros hatásaival kapcsolatos új tudományos információkat. (7. cikk)
- Tudományosan megalapozott kockázatbecsléssel kell rendelkeznie a szállítmánynak. (6., 15. cikk)
- A közvetlenül fogyasztási (takarmányozási) célra, ill. feldolgozásra szánt GMO szervezetek esetén a címkén elegendő feltüntetni egy kapcsolattartó személyt és azt, hogy a szállítmány ilyen összetevőt tartalmazhat. (18. cikk)
- Az aláíró országoknak információs rendszert kell működtetniük³⁹ Ez egy olyan weboldal, amely a témával kapcsolatos műszaki, jogi és a környezetre vonatkozó ismereteket és segíti a döntéshozatalt. A nyilvánosság számára is hozzáférhetőek az itt tárolt információk. (20. cikk)
- Előírás az is, hogy a döntéshozatali folyamatokba be kell vonni a nyilvánosságot, és a döntések eredményét is hozzáférhetővé kell tenni számukra. (23. cikk)
- A határokon keresztül véletlenszerű mozgásokat kötelező bejelenteni, törekedni kell az illegális szállítások megelőzésére és amennyiben lehetséges, büntetni kell azokat. (25. cikk)

³⁶ A Biológiai Sokféleség Egyezmény Cartagena Jegyzőkönyve a Biológiai Biztonságról (23. cikk)

³⁷ Vö. Az Emberi Felhasználásra Szánt Gyógyszerek Engedélyezése Műszaki Követelményeinek Harmonizálásról Szóló Nemzetközi Konferencia iránymutatásai (<http://www.ich.org/products/guidelines.html> - letöltve: 2014. 09. 27.)

³⁸ Részletesen olvasható a következő helyen: <http://gmo.kormany.hu/cartagena-jegyzokonyv> (letöltve: 2014. 09. 28.)

³⁹ A rendszer neve: BCH (Biosafety Clearing House) – Magyar nyelvű honlap: <http://www.biodiv.hu/>

- A fejlődő országokat pénzügyileg és egyéb módokon is segíteni kell a megfelelő személyi és intézményi háttér kialakításában. (28. cikk)

Sajnos a jegyzőkönyvben szereplő kötelezettségeket vizsgálva azt látjuk, hogy számos esetben nem nyújt valódi megoldást a GMO-k terjedésének korlátozására. A társadalmi konzultációkat előíró 23. cikk ugyan előírja a nyilvánosság megkérdezését, de a társadalmi reakciók bevonását a döntéshozatalba nem tartalmazza.⁴⁰

Az elővigyázatosság elve a preambulumban szerepel, mint a megfelelő szintű védelem megteremtésének egyik eszköze. Sajnos a bejelentési kötelezettség nem nyújt megfelelő védelmet a határokon át történő szállítás esetén, az engedélyezési eljárás esetén pedig sok kivétel található. Különösen figyelemfelkeltő a 7. cikk 4. bekezdésének azon rendelkezése, amely alapján nem kell ilyen procedúrát alkalmazni a valószínűsíthetőleg káros hatásoktól mentes GMO növények esetén. Úgy gondolom, hogy ez a rendelkezés rengeteg visszaélésre adhat okot.

2.1.3. A Nagojai-Kuala Lumpur-i Kiegészítő Jegyzőkönyv

A Cartagena Jegyzőkönyv *Felelősség és jogorvoslat* című 27. cikkelye arról rendelkezik, hogy az aláíró országok részvételével megrendezésre kerülő első találkozón a delegáltak kezdjék meg és négy éven belül fejezzék be GMO szervezetek országhatárokon történő átviteléből származó károkért viselt felelősségre és az ilyen károkkal összefüggő jogorvoslatra vonatkozó nemzetközi szabályozás kidolgozását.⁴¹

Az első találkozót e témában Kuala Lumpurban tartották. Itt kezdődtek meg a tárgyalások, melyek hat év után fejeződtek be. Az ötödik találkozón, 2010. október 16-án a Cartagena Jegyzőkönyv 160 részes állama egyhangúlag elfogadta a Jegyzőkönyvhöz kapcsolódó ún. Nagojai - Kuala Lumpur-i Kiegészítő Jegyzőkönyvet a felelősségről és jogorvoslatról.⁴²

A Jegyzőkönyv az adminisztratív eljárásokra tartalmaz új, jogi kötő erővel rendelkező szabályokat. Az új szabályok lehetővé teszik a csatlakozott országok illetékes hatóságai számára, hogy az élő, módosított szervezetek élővilágra gyakorolt káros hatása esetében az ilyen termékek forgalmazóit felelősségre vonják, és megköveteljék tőlük a károk helyreállítását.

⁴⁰ TAHYNE DR. KOVÁCS (2012) p. 292.

⁴¹ A Biológiai Sokféleség Egyezmény Cartagena Jegyzőkönyve a Biológiai Biztonságról (27. cikk)

⁴² <http://gmo.kormany.hu/nagoya-kuala-lumpur-kiegeszito-jegyzokonyv> (letöltve: 2014. 09. 27.)

Kiegészítő Jegyzőkönyv iránti politikai elkötelezettség kinyilvánítása az aláírással a magyar EU elnökség alatt történt. 2011. május 11-én a magyar vidékfejlesztési miniszter mellett az Európai Unió részéről Janez Potocnik EU biztos, valamint 14 uniós tagállam szintén aláírta dokumentumot. A ratifikációs folyamat elindításával Magyarország 2013. december 9-én huszadik országgént csatlakozott a Jegyzőkönyvhöz.⁴³

2.1.4. Az Aarhusi Egyezmény⁴⁴- a hárompillérű dokumentum

Ennek a környezetvédelem és a demokrácia szempontjából egyaránt kiemelkedő jelentőségű Egyezménynek az előírásai 2001. október 30-án léptek hatályba.⁴⁵ Az Aarhusi Egyezményt hazánk 1998. december 18-án írta alá, 2001. július 3-án országgyűlési határozattal ratifikálta, majd a 2001. évi LXXXI. törvénnyel hirdette ki. Érdekesség, hogy az Európai Unió, mint jogi személyiséggel rendelkező nemzetközi szervezet csak 2005-ben ratifikálta az okmányt.

Alapvető célkitűzését a következőképpen fogalmazza meg: *„a jelen és jövő generációkban élő minden egyén azon jogának védelme érdekében, hogy egészségének és jólétének megfelelő környezetben éljen, ezen Egyezményben Részes valamennyi Fél garantálja a nyilvánosság számára a jogot az információk hozzáférhetőségéhez, a döntéshozatalban való részvételéhez és az igazságszolgáltatás igénybe vételéhez a környezetvédelmi ügyekben”*⁴⁶

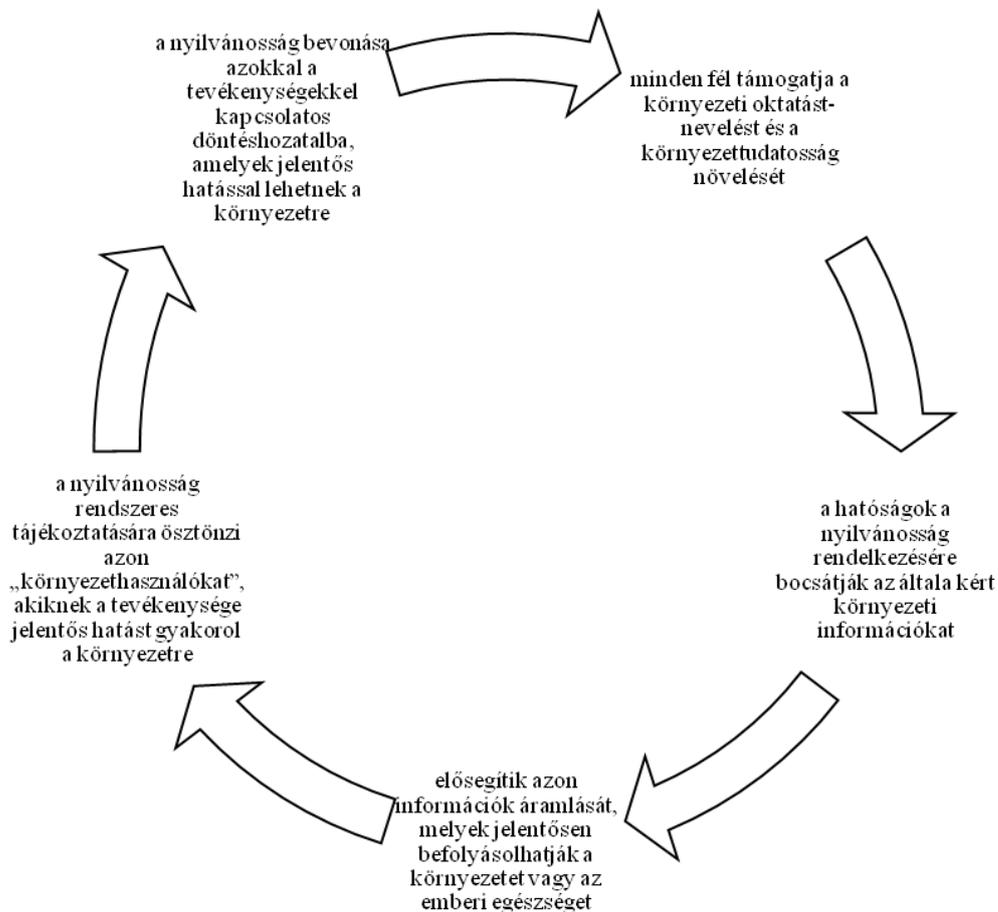
A későbbiekben még ki fogok térni arra, hogy ez az Egyezmény olyan fontos alapelveket tartalmaz, amelyek akár az Alaptörvény szintjén is megjelenhetnek a GMO mentes mezőgazdaság megteremtésével kapcsolatos szabályok erősítésének, kifejtésének céljából. Az Egyezményben vázolt szabályozást folyamatként is lehet értelmezni, melynek megértéséhez nyújt segítséget a következő ábra.

⁴³ A rendelkezéseinek alapjául a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezetvédelmi felelősségről szóló 2004. április 21-ei 2004/35/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv szolgál. Az irányelv jogharmonizációja az EU tagállamai közül az elsők között valósult meg Magyarországon. A vonatkozó természetvédelmi és vízjogi szabályok az irányelvnek megfelelően módosultak. Így hazánkban adottak a Kiegészítő Jegyzőkönyv végrehajtásának feltételei.

⁴⁴ Teljes nevén: Egyezmény a környezeti ügyekben az információhoz való hozzáférésről, a nyilvánosságnak a döntéshozatalban történő részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosításáról.

⁴⁵ KALAS György: *Szárba szökkent Aarhus - Az Aarhusi Egyezmény és a végrehajtásához kapcsolódó EU irányelvek, magyar jogszabályok.* Ökológiai Stúdió Alapítvány, Győr, 2006., p 2.

⁴⁶ 2001. évi LXXXI. törvény a környezeti ügyekben az információhoz való hozzáférésről, a nyilvánosságnak a döntéshozatalban történő részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosításáról szóló, Aarhusban, 1998. június 25-én elfogadott Egyezmény kihirdetéséről 1. cikk

1. ábra: Az Aarhusi Egyezmény folyamatábrája

Az Egyezmény leghangsúlyosabb része az alanyi jogként deklarált környezeti információkhoz való hozzáférést biztosító 4. cikk. Ezek közé nem csak a genetikailag módosított szervezetek tartoznak, hanem az emberi egészségre és biztonságra vonatkozó adatok is. Ezek a rendelkezések jelennek meg a 2003/4/EK rendeletben. Korlátozni ezen jogot csak abban az esetben lehet, ha azok üzleti titkot vagy szellemi tulajdont sértenének. Mindenképpen az elsődleges szabály az, hogy míg az információhoz való jogot tágan kell értelmezni, addig a megtagadási okokat indokolt szűk körben vizsgálni.⁴⁷ (1. pillér)

Bár ez az Egyezmény a környezeti ügyek teljes spektrumát lefedi (ezáltal a génmódosítás területére is vonatkozik), egyúttal felismeri a társadalmi véleményezés fontosságát a GMO környezetbe történő kibocsájtásával kapcsolatban, illetve deklarálja a növekvő átláthatóság és a társadalmi kontroll szükségességét.⁴⁸ Mindazonáltal az általánosságok szintjén marad a társadalmi részvétel terén, ily módon nyitva teret a jogalkotók számára egyéni preferenciáinak

⁴⁷ KALAS (2006) p. 2-4.

⁴⁸ TAHYNE DR. KOVÁCS (2012) p. 292.

beültetésére a szabályozási környezetbe. Elég, ha a 8. cikket vizsgáljuk, amely alapján a társadalmi véleményeket „kellő mértékben” kell figyelembe venni. Elsőként azt lehet megállapítani, hogy a korai döntéshozatali fázisban hatékony bevonás és kimerítő tájékoztatás szükséges (ezek az egyes tevékenységekkel kapcsolatos döntéshozatal szabályai). Be kell vonni pl. a környezetvédő civil szervezeteket azokba a folyamatokba, melyek ezt a területet érintik. Ismertetni kell velük a tevékenységeket és a beruházásokat. A folyamatos tájékoztatási kötelezettségnek természetesen elsősorban a lakosság vonatkozásában kell eleget tenni.⁴⁹ (2. pillér)

Az utolsó pillérként az igazságszolgáltatáshoz való jogot biztosítja az Egyezmény a 9. cikk alapján. Ez elsősorban a közérdekű környezeti adatok megismerésének kikényszeríthetőségét segíti elő, abban az esetben, ha az aktív információs jog sérülne. Ez a jog azonban korlátozott az eljárást indíthatók körét tekintve: csak úgy indítható eljárás, ha a kezdeményező igazolja érdekeltségét. (3. pillér) Mindezek garantálják az Egyezményben foglalt célok elérését.⁵⁰

2.2. Uniós jogforrások

Az uniós szabályozás középpontjában – *expressis verbis* – két kiemelkedő szempont áll: Az első, hogy amennyiben génmódosított élő szervezeteket bocsájtunk a környezetbe, akkor ennek hatásai visszafordíthatatlanok. A második a génmódosított növények – és az ezekből készült termékek – feltételezett (negatív) hatásai.⁵¹ Több, kötelező erővel bíró uniós jogi aktus is szabályozza a génmódosított növények termesztésével kapcsolatos eljárásrendet. Az uniós szabályok vizsgálataként két irányelvet mutatok be, kronológiai sorrendben. Az első irányelv a Biológia Sokféleség Egyezmény rendelkezéseit ültette át a közösségi jogrendszerbe. A második a GMO-k zárt rendszerben történő felhasználásról rendelkezik. Ezek után érintőjellegűen elemzem az uniós jogalkotó szervek rendeleteit és határozatait. Utóbbiak nem rendelkeznek általános jellegű kötő erővel, csak egyedi esetekben kell alkalmazni őket.

Sokáig a természetvédelem a környezettel foglalkozó uniós menetrenden nem jelent meg fajsúlyos kérdésként, mert nincs azonnali és nyilvánvaló kapcsolat a természetvédelem és az

⁴⁹ KALAS (2006) p. 5.

⁵⁰ Kalas György szerint létezik egy negyedik pillér is: ez a részvételre való képesítést foglalja magába. Lényege, hogy meg kell teremteni annak lehetőségét, hogy mindenki tisztában legyen jogaival, ennek érvényesítésekor ne szenvedhessen emiatt büntetést. Ez egy átfogó folyamatos, céltudatos és hatékony intézkedésekből álló akciótervvel valósítható meg (lásd részletesen: KALAS, 2006.)

⁵¹ ZSIROS László: *A mezőgazdasági géntechnológia jogi szabályozása a géntechnológia szemszögéből*. In: *Diáktudomány: A Miskolci Egyetem Tudományos Diákköri Munkáiból*, Miskolc, 2010

egységes piac között.⁵² Hogy miért ez az álláspont az Európai Unió nyugati részén? Mert ott sokkal kisebb a fajgazdagság (ezt befolyásolja a hőmérséklet és a több évszázados emberi beavatkozás is – mint a rohamos tempójú iparosodás), így nem volt akkora jelentősége ennek a kérdésnek.⁵³ Ráadásul el is bátortalanították a közös szabályozást a tagállami törekvések illetve a közvetlen kapocs hiánya, így a Bizottság is csak nagyvonalúan kezelte a kérdést, a mezőgazdaságra és a halászatra kiterjedt szabályozás van, de a természeti erőforrások kérdése ritkán válik hangsúlyossá.

A biológia sokféleség megőrzése nem csak az állatfajok számának szinten tartását jelenti, hanem a genetikai sokféleséget is az egyes fajokon belül és a különböző fajok között is.

A legfontosabb cél, hogy a GMO-k környezetbe történő kibocsájtása ellenőrzött módon történjen.⁵⁴ Ez azért is kifejezetten fontos, mert az Európai Bizottság⁵⁵ és a tagállamok között sokszor ellentét húzódik. Több tagállam ugyanis GMO ellenes, a Bizottság viszont GMO párti.⁵⁶

2.2.1. Rendeletek

I. 1829/2003/EK rendelet

Ez a rendelet a géntechnológiával módosított élelmiszerekről és takarmányokról szól, de nem terjed ki a hatálya a GMO segédanyagokra és a GMO állatokból származó mezőgazdasági termékekre. A rendelet középpontjában ezen élelmiszerek engedélyezési eljárása áll. Engedély nélkül tehát tilos ilyen élelmiszereket forgalomba hozni.⁵⁷ Ez alapján a kérvényt a Földművelésügyi Minisztérium⁵⁸ főosztályára kell benyújtani (a rendelet szerint „az illetékes nemzeti hatósághoz”). Az eljárásrend következő részében a hatóság a kérelmet továbbítja az Európai Élelmiszerbiztonsági Hivatalhoz (European Food Safety Authority)⁵⁹, illetve tájékoztatja a többi tagállamot valamint a Bizottságot a kérvény beérkeztéről. Emellett rendelkezésre bocsájtja a kérelmet és az ehhez tartozó további információkat.⁶⁰ Az EFSA-nak folyamatosan biztosítani kell az eljárás nyilvánosságát.⁶¹ Ezután egy hat hónapos időszak

⁵² John MCCORMICK: *Environmental policy in the European Union*, Houndmills, Palgrave, New-York, 2001, p. 237.

⁵³ MCCORMICK (2001) p. 239.

⁵⁴ Brian CAIN: *Legal Aspects of Gene Technology*. London, Sweet & Maxwell, 2003. p. 9.

⁵⁵ Továbbiakban Bizottság

⁵⁶ STEFFEN (2005) p. 113.

⁵⁷ CHIOVINI (2011) p. 123.

⁵⁸ Lásd: <http://www.kormany.hu/hu/foldmuvelesugyi-miniszterium> (letöltve: 2014. 10. 01.)

⁵⁹ Továbbiakban EFSA

⁶⁰ 1829/2003 EK rendelet 5. cikk

⁶¹ 1829/2003 EK rendelet 5. cikk (2) bek.

következik: ezalatt véleményezik a kérelmet, konzultáció zajlik az illetékes nemzeti hatóság és az EFSA között. A minden érintett fél számára (kérelmező, Bizottság, tagállamok) megküldött, a véleményt is tartalmazó döntést nyilvánosságra hozzák.⁶²

2.2.2. Irányelvek

I. 2001/18/EK irányelv

Az Európai Parlament és Tanács 2001. március 12-i 2001/18/EK irányelve a géntechnológiával módosított szervezetek környezetbe történő szándékos kibocsátásáról és a 90/220/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről több, a téma szempontjából fontos megállapítást tesz.

Elsősorban megnehezíti az unió által elfogadott GMO növények termesztésének moratóriumát (amely kormányzati célkitűzés).⁶³ Az (56) bekezdés értelmében *„amennyiben egy GMO-t tartalmazó terméket - akár az maga a termék, akár a termékben jelenik meg - forgalomba hoztak, valamint azt szakszerűen, ezen irányelv előírásai szerint engedélyeztek, a tagállamok nem tilthatják meg, korlátozhatják vagy gátolhatják az olyan termékeként vagy termékekben megjelenő GMO-k forgalomba hozatalát, amelyek megfelelnek ezen irányelv követelményeinek. Az emberi egészség vagy a környezet kockáztatása esetén biztonsági eljárást kell kialakítani.”*⁶⁴ Ez a rendelkezés megakadályozza például a Pioneer 1507-es kukorica behozatalának megtiltását. A fogalommeghatározásról szóló 2. cikk (4) bekezdése szigorú elszigetelő intézkedések bevezetését követeli meg olyan GMO növények esetében, melyeknek környezetre és az emberekre gyakorolt hatása tudományosan nem megfelelően alátámasztott.

Azért fontos ez az irányelv, mert engedélyt ad valamely tagállam számára, hogy moratóriumot vezessen be egyes, uniós szinten engedélyezett GMO, vagy azt tartalmazó termék forgalomba hozatalára.⁶⁵

„Ha a tagállam, a hozzájárulás megadása óta ismertté vált, a környezeti kockázatértékelés vagy ismételt felmérés révén rendelkezésre álló információt befolyásoló új vagy további tudományos ismeretek alapján, új vagy további információk következtében elégséges indokkal

⁶² 1829/2003 EK rendelet 5. cikk (2) bek. b) pont

⁶³ Ez derült ki Budai Gyula vidékfejlesztési minisztériumi államtitkár beszédéből, melyet az Országgyűlés Mezőgazdasági bizottságának a Vidékfejlesztési Minisztériummal közösen 2014. február 20-án, az Országház Vadásztermében megrendezett, „Célkeresztben a GMO-k mezőgazdasági felhasználása” címmel megtartott nyílt napján mondott el.

⁶⁴ 2001/18/EK irányelv (56) bek.

⁶⁵ CHIOVINI Márk: *A géntechnológia szabályozásának néhány kérdése, különös tekintettel a koegzisztenciával okozott károkért való felelősségre.* In: *Studia Collegii de Spehano Bibó Nominati*, 2011/2., p. 124.

rendelkezik annak feltételezésére, hogy egy szabályosan bejelentett, termékként vagy termékekben megjelenő GMO az emberi egészségre vagy a környezetre kockázatot jelent, az illető tagállam korlátozhatja vagy megtilthatja saját területén a termékként vagy termékben megjelenő GMO felhasználását és/vagy árusítását.”⁶⁶

Magyarország 2005-ben élt ezzel a joggal, amikor a Mon-810-es kukorica⁶⁷ vonalból származó hibridek behozatalát megtiltotta. Láthatjuk tehát, hogy ennek a végzáradéki rendelkezésnek köszönhetően tarthatjuk meg – jogi értelemben – GMO mentességünket. Fontos eredmény volt ennek a záradéknak a megjelenése a jogszabályban, hiszen komoly eszköznek bizonyul a korlátozás fenntarthatóságának érdekében. A moratórium feloldását a Bizottság több alkalommal is kérte, de a magyar minisztérium azzal érvelt, hogy a géntekezelt növények termesztése károsítja a termőföldeket, a környező élővilág pusztulását és a rovarirtó szerek nagy mennyiségű talajba jutását eredményezi.⁶⁸ Ezen érvelés második pontja a Biológiai Sokféleség Egyezményből fakadó kötelezettségekből vezeti le a tilalom jogosságát.

Gyengesége az irányelvnek, hogy nem tesz különbséget a különböző GMO növények veszélyességi szintjei között.

II. 2009/41/EK irányelv

Ez a 2009. május 6-i irányelv a géntechnológiával módosított mikroorganizmusok zárt rendszerben történő felhasználásáról kétszintű korlátozást vezet be. Egyrészt korlátozza a forgalomba hozatalt, másrészt igyekszik az esetleges balesetek hatásait is mérsékelni.

Érdekességként említhetőek a 2011 decemberében és 2013 júniusában hozott bizottsági végrehajtási határozatok, melyek a Kínából származó rizstermékekben előforduló GMO származékokkal kapcsolatos szükségintézkedésekről szólnak.⁶⁹

⁶⁶ Az Európai Parlament és Tanács 2001. március 12-i 2001/18/EK irányelve a géntechnológiával módosított szervezetek környezetbe történő szándékos kibocsátásáról és a 90/220/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről, 23. cikk

⁶⁷ A terméket a Monsanto cég fejlesztette ki.

⁶⁸ CHIOVINI (2011) p. 123.

⁶⁹ A Bizottság végrehajtási határozata a Kínából származó rizstermékekben előforduló, nem engedélyezett, géntechnológiával módosított rizsre vonatkozó szükségintézkedésekről és a 2008/289/EK határozat hatályon kívül helyezéséről, a Bizottság végrehajtási határozata a Kínából származó rizstermékekben előforduló, nem engedélyezett, géntechnológiával módosított rizsre vonatkozó szükségintézkedésekről szóló 2011/884/EU végrehajtási határozat módosításáról

III. MAGYAR SZABÁLYOZÁS

A magyar szabályozás vizsgálata előtt fontos megjegyezni, hogy az Unióhoz 2004-ben újonnan csatlakozott országok szerették volna megakadályozni az új szabályozás átültetését saját jogrendszerükbe, vagy alacsonyabb sztenderdek felé terelni azokat. Az EU környezetpolitikai passzivitása rettentően hátrányos lehetett az újonnan csatlakozó országoknak, hiszen a vezető országok elképzelései valósulnak meg, a passzív államnak pedig nagyon kevés vagy nem is létező befolyásuk volt a szabályozásra. Ráadásul ezekre a csatlakozás során sem fordítottak megfelelő hangsúlyt, így különböző érdekek nem kerültek kifejezésre.⁷⁰

A jogi fundamentumoknak tekintett dokumentumokkal kezdem ennek a fejezetnek a tárgyalását, majd a 1998. évi XXVIII. törvény és a hozzá tartozó végrehajtási rendeletet vizsgálom. Előbbi esetben a GMO-kal kapcsolatba hozható alapjogok megjelenését elemzem, utóbbi jogszabályokat pedig a korlátozások megjelenésének vonatkozásában, végül két alkotmánybírósági határozat témám szempontjából releváns megállapításaira térek ki.

3.1. A Magyar Köztársaság Alkotmányának és Magyarország Alaptörvényének rendelkezései

Az 1989/90-es közjogi rendszerváltást követően a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény – 1989. évi XXXI. törvénnyel átfogóan módosított – szövege (részleges módosításokkal) 23 évig volt jogrendszerünk alapja. Az Alkotmány vonatkozásában összehasonlításom több dimenziós. Egyrészt foglalkozik a különböző, a környezettel kapcsolatba hozható jogok megjelenésének sajátosságaival, másrészt kitér a szocialista és a demokratikus Alkotmány közti különbségekre is. A könnyebb áttekinthetőség érdekében a fő szempont az egyes jogok külön-külön történő megjelenítése volt, az egyes jogok elemzésekor viszont mind a két időállapot elemzésére sor került.

Az Alaptörvény keletkezéskor sokáig úgy tűnt, hogy a környezetvédelem csak a preambulumnak minősülő Nemzeti Hitvallásban fog szerepelni.⁷¹ Ez jelentős visszalépés lett volna a korábbi Alkotmányhoz képest. Az elfogadott szövegbe végül több helyen is

⁷⁰ JoAnn CARMIN, and Stacy D. VANDEVEER, : *EU enlargement and the environment – institutional Change and Environmental Policy in Central and Eastern Europe*, Routledge, London, New York, 2005. pp. 79-80.

⁷¹ A T/2627. számú javaslat eredeti szövege legalábbis így rendelkezett.

megtalálhatóak „zöld” szabályok, melyek az Alkotmány pozitív hagyományait viszik tovább.⁷²A Nemzeti Hitvallásban ezt olvashatjuk: „a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeit ápoljuk és megóvjuk”. Ez azért is jelentős, mert az R) cikk (3) bekezdése értelmében az Alaptörvény rendelkezéseit – egyebek közt – a Nemzeti hitvallással összhangban kell értelmezni.

Az Alaptörvény P) cikke pedig kimondja:

(1) A természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége.

(2) A termőföld és az erdők tulajdonjogának megszerzése, valamint hasznosítása (1) bekezdés szerinti célok eléréséhez szükséges korlátait és feltételeit, valamint az integrált mezőgazdasági termelés-szervezésre és a családi gazdaságokra, továbbá más mezőgazdasági üzemekre vonatkozó szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.

Azért kiemelkedő ez a rendelkezés, mert a természeti erőforrások védelmét alkotmányos szintre emeli.⁷³ Ez a szabályozás előre vetíti számos, korábban vizsgált, környezettel kapcsolatos harmadik generációs jog megjelenését az Alaptörvényben, amelyek a későbbiekben hivatkozási alapként szolgálnak majd egyes bizottsági eljárás alkalmával (pl. moratóriumok fenntartása).

3.1.1. Az egészséges környezethez való jog megjelenése az Alkotmányban és az Alaptörvényben

A klasszikus alkotmányjog-tudományi megközelítés szerint az egészséges környezethez való jog az alapjogok ún. harmadik generációhoz tartozik.⁷⁴ Ezeket a jogokat hívják „szolidáris”

⁷² KOVÁCS (2012b) p. 92.

⁷³ Uo.

⁷⁴ Az első generációs jogok körébe a XVII–XVIII. században kialakult személyi és politikai szabadságjogok tartoznak, amelyeket klasszikus alapjogoknak is nevezünk. Ezek az alapjogok az államhatalmat korlátozzák az egyéni autonómia védelmében, az államtól a be nem avatkozást követelik meg. Az alapjogok első nemzedékébe tartoznak a polgári forradalmak alapvető követelései, melyek további két altípusra oszthatók. Az elsőbe a klasszikus szabadságjogokat szokták sorolni, mint pl. a vallásszabadságot, a sajtószabadságot, az egyesülési jogot, a gyülekezési jogot, a személyi szabadságot, az egyenjogúságot. A második altípust a polgári társadalom létrehozásának olyan alapvető feltételei alkotják, mint a magántulajdon szentsége, illetőleg a szerződési szabadsághoz való jog, illetve a politikai jogok rendszere. A második generációs jogok körébe a XIX. század végén, a XX. század elején kialakult gazdasági, szociális, kulturális jogokat soroljuk. E jogok bizonyos állami szolgáltatások, juttatások iránti elvárásokat fogalmaznak meg. Az államtól aktív cselekvést, anyagi erőforrások biztosítását igénylik. A harmadik generációs jogok megjelenése az utóbbi évtizedekhez köthető. Ide tartozik például az egészséges környezethez való jog, a személyes adatok védelméhez való jog, a betegek, a fogyatékosok, a gyermekek jogai, valamint az önazonossághoz (identitáshoz) és az önazonosság

vagy „globális” jogoknak, közös jellemzőjük, hogy a második világháború lezárását követően, nemzetközi egyezmények formájában jelentek meg először. Összekapcsolja őket az is, hogy mint nemzetközi szerződésekből fakadó elvek, minden ratifikáló állam számára kötelező érvényű elemeket tartalmaznak, illetve fontos vezérelve a szolidaritás⁷⁵. Meghatározásával kapcsolatban sok bizonytalanság figyelhető meg: nem határozható meg egyértelműen e jog alanyi és kötelezetti köre, de még a pontos tartalma sem.⁷⁶ A környezethez való jog egyik elemeként tekinthetünk az egészséges környezethez való jogra. Megkülönböztetünk biztonságos, zavartalan és esztétikus környezethez való jogot.⁷⁷ A 28/1994. (V. 20.) AB határozat fektette le a környezethez való jog – azóta is érvényes – legfontosabb alaptételeit. E határozatban az Alkotmánybíróság az egészséges környezethez való jogot „önállósult és önmagában vett intézményvédelemként” fogta fel. Ez alapján kijelenthető, hogy a jogalkotó kötelessége a környezetvédelemre vonatkozó jogszabályok és szervezeti garanciák megteremtése, hiszen önmagában az alanyi jogvédelem szintjén ezen alapjog megvalósítása nem lehetséges.⁷⁸ Ez a későbbiekben különösen fontos lesz, amikor az Alkotmány és az Alaptörvény vonatkozó rendelkezéseit taglalom. Leginkább az egymás iránti szolidaritással, békével és fejlődéssel kapcsolatos igények megvalósulásának vágyával köthető össze. Mindebből az következik, hogy sokan nem is sorolják az emberi jogok csoportjába ezt a jogot. Az emberi jogok esetében a kötelezettek minden esetben egzaktul meghatározottak, ezeknek a jogoknak az esetében azonban ez a kör nincs egyértelműen meghatározva.⁷⁹

Az Alkotmány a rendszerváltást megelőzően nem említette ezt a jogot, csak a módosítás után került be a normaszövegbe. Az egyik tanulmányban a szerzők ennek okát a következőkben látják a szerzők: „[...] egyfelől a múlt rendszer erőltetett iparosodásának környezetromboló hatásaira jelentett választ, másrészt a lakosságnak az 1980-as évekig e kérdés iránti viszonylagos közönyére, de köze lehetett ahhoz is, hogy a rendszerváltásban a környezetvédő

megválasztáshoz való jog. Ezeknek a jogoknak az a közös ismertető jelük, hogy nem bonthatók le személyekre, hanem csak embercsoportok vonatkozásában valósulhatnak meg.

A GMO növények termesztése mindhárom generációba tartozó alapjogokkal összefüggésben hozható: az első generációs alapjogok közül főleg az élethez és az emberi méltósághoz, a második generációs jogok közül az egészséghez való joghoz, míg a harmadik generációs jogok közül a környezethez való joghoz kapcsolódik a legszorosabban.

⁷⁵ KOVÁCS Júlia Marianna: *Egészség és környezet az Alaptörvényben*. In. RIXER Ádám (szerk.): *Állam és közösség: válogatott közjogi tanulmányok Magyarország Alaptörvénye tiszteletére*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhely, 2012. pp. 246-247.

⁷⁶ Az alapjogok csoportosításáról lásd részletesebben: SÁRI János – SOMODY Bernadette: *Alapjogok. Alkotmánytan II.*, Budapest, Osiris, 2008.

⁷⁷ BÁNDI Gyula: *Környezetjog*, Budapest, Osiris, 2006. pp. 67-68.

⁷⁸ KOVÁCS [et. al]: *Alaptörvényünk a „zöld szemüveg” aspektusából*. In. BALOGH Elemér (szerk.) [et al.] *Változások a magyar alkotmányjogban: tanulmányok az Alaptörvényről*. Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2012. p. 91.

⁷⁹ KOVÁCS (2014a) p. 247.

mozgalmaknak is jelentős szerepük volt (gondoljunk például a Duna-körnek a bős-nagymarosi erőmű építése elleni fellépésre.”⁸⁰ A rendszerváltáskor módosított Alkotmány azonban már kifejezetten deklarálta ezt a jogot, hiszen a 18. §-a így rendelkezett: „*A Magyar Köztársaság elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez*”. Ez a rendelkezés két szempontból is releváns. Egyrészt az „*elismeri*” ige azért különleges, mert azt sugallja, hogy az Alkotmány nem megteremti ezt a jogot, hanem mint már egyébként is létező normát fogadja el.⁸¹ Másrészt az Alkotmány egyértelműen fogalmaz, amikor e jog érvényesítéséről rendelkezik. Fontos megvizsgálni azt is, hogy a fenti idézet az Általános rendelkezések részéből származik, ami azt jelzi, hogy a fenti elv megkülönböztetett fontosságú.⁸² Ahogy arra Kardos András is rámutat, érdekes az Alkotmány ezzel kapcsolatos rendelkezése abból a szempontból, hogy nem kapcsolja össze az egészséges környezetet a környezetvédelemmel és a fenntartható fejlődéssel. Ennek okát abban látom, hogy a környezetvédelem ekkor nem volt különleges jelentőséggel bíró terület a jogalkotók számára, illetve a fenntartható fejlődés még nemzetközi szinten sem volt prioritást élvező elv⁸³. Az Alkotmánybíróság vizsgálta a fenti rendelkezést abból a szempontból, hogy mit tekintünk Magyar Köztársaságnak. A határozat is megállapítja, hogy (bár Magyar Köztársaság alatt értjük annak területét és lakosságát is), de elsősorban a jogalkotót (főhatalmat) kell tekinteni az állam megtestesítőjének.

Az Alaptörvényben a XXI. cikk mondja ki alapjogunkat az egészséges környezethez. Eszerint „*Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.*”⁸⁴ Ez a szabályozás megegyezik a korábbi Alkotmányban találhatóval. Az adott jog dogmatikai alapjai tehát változatlanok. Ezért is előremutató és e jog vonatkozásában a fejlődés jeleit mutató törekvés a vizsgált cikk másik két bekezdése. A (2) bekezdésben megjelenik a „szennyező fizet elve”⁸⁵, melynek értelmében aki kárt okoz, annak kötelessége az okozott kárt (törvényi előírásoknak megfelelően) megtérítenie. Ennek mértéke természetesen olyan részletszabálynak minősül, melynek alaptörvényi szabályozása nem indokolt, az erre

⁸⁰ KOVÁCS (2014b) p. 91.

⁸¹ Ez az elhatárolás rávetíthető a természetjogi és a jogpozitivistá felfogás közötti különbségre is (ld.: CSERNY Ákos (szerk.): *Alkotmányjog* Budapest, Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyvkiadó, 2013, pp. 184-185)

⁸² KARDOS András: *A környezetvédelem, illetve a környezethez való jog*. In: *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium*, 2013., p. 161.

⁸³ Bár az 1987-ben megjelent, az ENSZ Közgyűlése által elfogadott Közös Jövőnk (Our common future) c. jelentés megfogalmazta a fenntartható fejlődést, mint koncepciót. Széles körben megjelenő ismertségre azonban csak az 1992-es Riói Konferencián vált.

⁸⁴ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XXI. cikk (1) bek.

⁸⁵ Az OECD dolgozta ki ezen elvet, majd 1975-ben megjelent az uniós jogrendben, mikor meghatározásra került a szennyező fogalma is. Részletebben lásd: BÁNDI Gyula: *Környezetjog*, Budapest, Osiris, 2006. pp. 56-61.

vonatkozó részletszabályokat törvényi szinten találhatjuk meg.⁸⁶ Korábbi sajnálatos magyar esetekre reflektál a XXI. cikk (3) bekezdése, amely a szennyező hulladék Magyarországon történő elhelyezésének tilalmáról szól. Ezzel kapcsolatban is felmerülnek értelmezési nehézségek. Ezek közül az egyikre Jakab András mutatott rá. Álláspontja szerint a „tilos” kifejezésből az következik, hogy a bíróságok és a közigazgatási hatóságok közvetlenül is alkalmazhatják ezt a normát, tehát nem csak elvont, jogalkotó számára releváns rendelkezésről van szó.⁸⁷ Másrészt a hatályos környezetvédelmi jogszabályokban nem ismert fogalom az „elhelyezés”, csak a „lerakást”. Az azóta hatályon kívül helyezett hulladékgazdálkodásról szóló 2000. évi XLIII. törvényben szereplő „ártalmatlanításhoz” (azon belül a „lerakáshoz”) és ezáltal a „tároláshoz” való viszonya is kérdéses a fenti rendelkezésnek.⁸⁸ Megjegyzendő, hogy ez a szabályozás csak azokra az esetekre alkalmazható, melyek összeegyeztethetőek az áruk szabad áramlásának EU-jogban történő derogációjával.⁸⁹ Mindenképpen meg kell említeni, hogy ezt a kérdéskört a hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény rendezi.

3.1.2. Az egészségeshez való jog megjelenése az Alkotmányban és az Alaptörvényben

Ez a jog az Egyesült Nemzetek Szervezete⁹⁰ által kimunkált Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában jelent meg elsőként. A Magyarország által 1969. március 25-én aláírt, és 1974. január 17-én kihirdetett dokumentum⁹¹ 12. cikkében így fogalmaz: *„Az Egyezségokmányban részes államok elismerik mindenkinek a jogát arra, hogy a testi és lelki egészség elérhető legmagasabb szintjét élvezze”*⁹².

Ennek elérését több törekvés együttes alkalmazásával kívánja elérni, melyek a következők:

- a halvaszületés, a csecsemőhalálozás csökkentése, valamint a gyermekek egészséges fejlődése érdekében szükséges intézkedések;
- a környezet és az ipar egészségügyének minden vonatkozásban történő megjavítása;

⁸⁶ Elsősorban a 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről és a 1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól szóló törvények rendelkeznek erről.

⁸⁷ JAKAB András: Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei. Budapest, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., 2011. p. 222.

⁸⁸ Uo.

⁸⁹ Uo.

⁹⁰ Továbbiakban ENSZ

⁹¹ https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-3&chapter=4&lang=en (letöltve: 2014. 09. 17.) Kihirdette: 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

⁹² <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/202> (letöltve: 2014. 09. 17.)

- a járványos, helyileg rendszeresen előforduló járványos és foglalkozási, valamint más megbetegedések megelőzése, gyógyítása és ellenőrzése;
- olyan feltételek megteremtése, amelyek megbetegedés esetén mindenki számára biztosítják az orvosi ellátást és kezelést.

Ezzel szemben a magyar szabályozásban (így a 1989 előtti szocialista és a rendszerváltás utáni demokratikus Alkotmányban is) a környezetvédelem kerül megnevezésre, mint a fenti jog megvalósulásának garanciája. Így tehát megállapítható, hogy a „legmagasabb szintű testi és lelki egészség” megteremtésének eszköze a környezetvédelemmel kapcsolatos intézkedések összessége.

Mint több más esetben, ezen jog esetében is a „legmagasabb szint” meghatározása szintén az Alkotmánybíróság feladata volt. A testület ebben a tekintetben egy flexibilis értelmezést választott, mely szerint: „a nemzetgazdaság mindenkori teherbíró képességéhez, az állam és a társadalom lehetőségeihez igazodva olyan gazdasági, jogi környezetet kell teremtenie, amely az adott körülmények között a lehető legkedvezőbb feltételeket biztosítja ahhoz, hogy mindenki egészséges életmódot élhessen.”⁹³ Azért különleges ez a megfogalmazás, mert pusztán gazdasági kérdéssé teszi az egészséghez való jog érvényesülését a testület, nem hozza összefüggésbe az orvostudomány, vagy a génkutatások aktuális állásával, ezáltal figyelmen kívül hagyja a géntechnológiában rejlő komoly veszélyeket is. Egyes kutatók felhívják azonban arra a figyelmet, hogy egy olyan jogról beszélünk, melynek kikényszeríthetőségét jogi eszközökkel gyakorlatilag nem lehet elérni, legalábbis tisztán normatív szabályozással semmiképp.⁹⁴ Természetesen mindenkinek törekednie kell arra, hogy ezek a jogok érvényre jussanak, de ennek elmaradásáért közvetlenül az államot, mint kizárólagos felelőst nem lehet hibáztatni. Ezáltal fennmarad annak a veszélye, hogy ezek a célkitűzések nem megfelelő hangsúllyal jelennek meg a különböző jogszabályokban.

Az Alaptörvény az egészséghez való joggal kapcsolja össze közvetlenül a génmódosítás tilalmát. Így véleményem szerint elsősorban az egyén oldaláról közelíti meg a génmódosítás kérdéskörét ahelyett, hogy a környezetre gyakorolt hatását emelné ki. Természetesen az alapjogi jogérvényesítés szempontjából előnyösebb, ha az alkotmányozó egy alapjogot szubjektív, alanyi jogi oldalról közelít meg. Az Alkotmánybíróság ugyanakkor nem alanyi alapjogként, hanem államcélként tekint az egészséghez való jogra [vö. 56/1995. (IX. 15.) AB határozat]. Az alapjog alanyi jogi oldalának érvényesítése felől tehát önmagában nem

⁹³ 56/1995. (IX.15.) AB határozat

⁹⁴ KOVÁCS (2012a) p. 256.

jelentene feltétlenül sem előre-, sem visszalépést, ha a génmódosítás tilalmát a környezethez való joggal összefüggésben deklarálná az Alaptörvény. Ugyanakkor mégis indokoltnak tartanám a környezethez való joggal összefüggésben (is) deklarálni a génmódosítás tilalmát, ugyanis az emberekre gyakorolt hatása mellett (sőt azt megelőzően) a környezetre is rendkívül negatív hatást válthat ki a technológia.

Természetesen fontos leszögezni, hogy a társadalom és a környezet között számtalan kapcsolódási pont figyelhető meg, így kijelenthető, hogy az egyik szereplő védelme a másikat is indukálja. Amennyiben az Alaptörvény szövegét megvizsgáljuk, akkor a Szabadság és felelősség részben találjuk ezen alapjog megjelenését. A XX. cikk így fogalmaz:

(1) Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.

(2) Az (1) bekezdés szerinti jog érvényesülését Magyarország genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, a munkavédelem és az egészségügyi ellátás megszervezésével, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.

Magyarország Alaptörvényének XX. cikke tehát deklarálna a korábbiakban részletesen elemzett jogot az (1) bekezdésben, a másodikban pedig meghatározza, milyen feladatokat kell ellátni, hogy ez a jog biztosítva legyen. Ilyen a GMO mentes mezőgazdaság, az egészséges élelmiszerhez és ivóvízhez való hozzáférés, a munkavédelem, egészségügyi ellátás megszervezése, vagy a sportolás és a rendszeres testmozgás biztosítása illetve a környezetvédelem. Ez utóbbi rendelkezés első (a mezőgazdaságra vonatkozó) része bír különös jelentőséggel számunkra, hiszen itt jelenik meg a GMO mentes mezőgazdaság, mint kívánalom és mint alkotmányosan védett érték. Ez vitathatatlanul egy előremutató és modern rendelkezés, ami hathatós választ ad a jelen kor kihívásaira, ugyanakkor érdemes részletesen elemezni ezt a cikket nyelvtani-logikai szempontból is.

Az Alaptörvény megfogalmazásából kikerült a „lehető legmagasabb szint” kifejezés, továbbá a „biztosításával” szó helyett „támogatásával” szó került a szövegbe, valamint a „valósítja meg” fordulat helyett „elősegíti” kifejezés jelent meg.⁹⁵ Míg az utóbbi két változás egyértelműen „puhítja” a rendelkezést, az első akár az Alkotmánybíróság határozataira hozott reflexióként is értelmezhető. Amennyiben ugyanis a legmagasabb szint a gazdaság teherbíró

⁹⁵ KOVÁCS (2012b) p. 92.

képességével függ össze, a továbbiakban erre már nem lehet hivatkozni e jog érvényre jutásának vizsgálatakor.

A korábban említett egészséges környezethez való jognak és az egészséghez való jognak, mint alapjogoknak az érvényre juttatását egy hármás garanciarendszer kell, hogy biztosítsa. Az egyik a jogi garancia: ide soroljuk az ágazati jogszabályokat⁹⁶, melyek meghatározzák a vizsgált alapjog tartalmát, annak megsértése esetén pedig szankciókat biztosít. Ebből a szempontból fontos azt is kiemelni, hogy a preambulum, mint a jogszabályok deklarációja alapvető forrásként szolgálhat a jogalkotás során. Alaptörvényünk Nemzeti hitvallása ráadásul túlmutat ezen feladatkörön, hiszem a jogalkotó szándéka szerint az Alaptörvényünk rendelkezéseit a Nemzeti hitvallással összhangban kell értelmezni.⁹⁷ A jogok általános garanciája, hogy az alapjogok érvényesítése és védelme államcélnek minősül (tehát az állam kötelezettséget vállal azok betartására).⁹⁸ A második pillér az intézményi garancia.⁹⁹ Ezek a szervezeti – intézményi garanciák megteremtésének érdekében speciális állami szervek különleges jogosítványokkal védik ezen jogok érvényre jutását.¹⁰⁰ Ilyenek lehetnek a rendes bíróságok illetve szakigazgatási szervek.¹⁰¹ Ezek a hivatalok széleskörű feladatellátást végeznek.¹⁰² Emellett vannak anyagi garanciák is, melyek harmadik szintként a pénzügyi feltételeket tartalmazzák: jelentik a kutatással foglalkozó és az ellenőrzéseket végző intézmények finanszírozását és a GMO kártalanítási alapot, melynek felállításáról a 2014-es költségvetés rendelkezik.¹⁰³

A génmódosítás tilalma összefüggésbe hozható az Alaptörvényben M) cikk (2) bekezdésében immáron *expressis verbis* rögzítésre kerülő fogyasztói jogokkal. Természetesen felvethető, hogy a génmódosított élelmiszereknek – különösen a fogyasztók emberi egészségre gyakorolt, vélelmezett káros hatására hivatkozással – a betiltása esetén akár a dohányzást vagy a mobiltelefonálást is be lehetne tiltani, hiszen azok is károsak az egészségre. Álláspontom

⁹⁶ Pl.: 1998. évi XXVII. törvény a géntechnológiai tevékenységről, 2004. évi CIX. törvény a a biológiai biztonságról szóló, Nairoiban, 2000. május 24-én aláírt Cartagena Jegyzőkönyv kihirdetéséről és a 2013. évi CLXXI. törvény a Biológiai Biztonságról szóló Cartagena Jegyzőkönyv felelősségről és jogorvoslatról szóló Nagojai-Kuala Lumpur-i Kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről

⁹⁷ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) R) cikk (3) bekezdés

⁹⁸ CSERNY Ákos (szerk.) [et al.]: *Alkotmányjog* Budapest, Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyvkiadó, 2013. p. 184.

⁹⁹ Elhangzott: 2013. december 12-én Budapesten, a Magyar Jogász Egylet GMO-val foglalkozó kerekasztal megbeszélésén, Kovács Júlia korreferátumában.

¹⁰⁰ CSERNY (szerk.) pp. 184-185.

¹⁰¹ Pl.: Géntechnológia Hatóság, Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal

¹⁰² Vö. a Nébih feladat és hatáskörei: <https://www.nebih.gov.hu/>

¹⁰³ Állat-, növény- és GMO-kártalanítási Alap, létrehozta a Magyarország 2014. évi központi költségvetéséről szóló 2013. évi CCXXX. törvény

szerint a génmódosított élelmiszerek esetében a problémát nem az ilyen termékek egészségre gyakorolt hatása miatt kellene betiltani, hanem amiatt, mert ennek az emberi egészségre gyakorolt hatása még a tudományos kutatások körében sem egyértelműen kimutatott. A fogyasztói jogok egyik legfontosabb részjogosítványa, a fogyasztók megfelelő tájékoztatáshoz való joga így tehát mindenképpen sérül. A dohányzás esetében ugyanis mindenki tisztában van azzal, aki dohányterméket vásárol, hogy az milyen káros hatással jár az emberi szervezetre. A GMO-s termékek esetében azonban a fogyasztók még azzal sincsenek tisztában, hogy egyáltalán ilyen, mesterségesen befolyásolt élelmiszereket fogyasztanak.

Ezzel összefüggésben érdemes felidézni Kukorelli István egy korábbi alkotmánybíróági határozathoz írt párhuzamos véleményét: „A tájékoztatás pedig akkor megfelelő, ha a fogyasztó számára nyújtott információ a fogyasztót olyan helyzetbe hozza, hogy képes az áruk, termékek közötti választásra, amely választás megalapozott döntés eredménye. [...] a hamis vagy megtévesztő reklám adott esetben visszafordíthatatlan következményekkel is járhat.”^{104 105}

Ellenérvként fel szokták még hozni a GMO pártiak a tudományos kutatás szabadságát¹⁰⁶. Eszerint minden kutató szabadon döntheti el, hogy milyen kutatási területen kíván munkálkodni. A foglalkozáshoz való jog mindenkit megillető alapjog. Ezáltal nem lehet megtiltani a tudomány képviselőinek azt, hogy kutassák ezt a területet, ugyanakkor az emberen végzett kutatás tilalmazott,¹⁰⁷ ezért ez az érv álláspontom szerint nem állja meg a helyét. Tehát ez esetben állásp

ontom szerint a fogyasztói jogoknak kell feltétlen érvényesülést biztosítani a tudományos kutatás szabadságával szemben.

Hozzá kell tenni, hogy az Alkotmánybíróság ugyanakkor az Alaptörvény M) cikk (2) bekezdéséből konkrét alanyi jogokat nem tart levezethetőnek, hanem „csupán” állami köteleességként tekint erre a rendelkezésre.¹⁰⁸

¹⁰⁴ 1270/B/1997. AB határozat, Kukorelli István párhuzamos véleményének indoklása

¹⁰⁵ Érdekes továbbá, hogy a GMO növények szabályozásával kapcsolatban több népszavazást is tartottak. 2005-ben a svájci emberek úgy döntöttek, hogy továbbra is tartsák fenn a génmódosított növényekkel szembeni moratóriumot. 2012-2013-ban viszont az Egyesült Államok két államában, Washingtonban és Kaliforniában viszont arról szavaztak, hogy a GMO tartalmat feltüntessék-e a terméken. A népszavazáson megjelent amerikai polgárok többsége szerint ezek feltüntetése nem indokolt.

¹⁰⁶ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) X. cikk (1) bekezdés.

¹⁰⁷ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) III. cikk (2) bekezdés

¹⁰⁸ 3175/2013. (X. 9.) AB határozat, Indokolás [10]

Vagyis jelenleg nincs olyan alaptörvényi rendelkezés, amely alanyi jogot biztosítana bármely polgárnak a GMO mentes élelmiszerekhez, hacsak nem vezetjük ezt le ezt a jogot az élethez vagy az emberi méltósághoz való jogból, ám az összefüggés itt meglehetősen távoli, és ehhez kiterjesztő értelmezésre lenne szükség az Alkotmánybíróság részéről.

3.1.3. A megfelelő minőségű (GMO mentes) ételhez való hozzáférés kívánalmának megjelenése az Alaptörvényben

Témánk szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bír ez az elvárás, melyet csak az Alaptörvényben találunk meg, az Alkotmány nem rendelkezett erről. Deklarálásra ez a XX. cikkben kerül, amely komoly előrelépésnek tekinthető, hiszen tartalmazza a „*genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdaságot*”, mint kívánalmat, valamint az „*egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférésnek*” alaptörvényi szinten történő megjelenését.¹⁰⁹

3.2. A GMO növényekre vonatkozó magyar jogszabályok

3.2.1. Az 1998. évi XXVII. törvény a géntechnológiai tevékenységről

A többször módosított¹¹⁰ géntechnológiai tevékenységről szóló 1998. évi XXVII. törvény¹¹¹ a magyar génjogi szabályozás alapja. A jogszabály preambulumban nem találunk értékítéletet a technológiával kapcsolatban (egyszerre emeli a benne rejlő lehetőségeket és kockázatokat), illetve utal a korábban bemutatott nemzetközi szerződésekre is.

A Gtv. hatálya az alábbi területekre terjed ki:

- a) a természetes szervezetek géntechnológiai módosítására,
- b) a géntechnológiai módosítást végző létesítmény létrehozására,
- c) a GMO-val kapcsolatos magatartásokra: zárt rendszerben történő felhasználás, kibocsátás, fogalomba hozatal, ártalmatlanítás, behozatal-kivitel-szállítás az EU-ban¹¹²

A törvényben második egységként megjelennek az értelmező rendelkezések. Ebben a részben minden, a törvényben előforduló fogalomra egzakt definíciót találunk, mely megkönnyíti a későbbi értelmezést.

¹⁰⁹ KOVÁCS (2012b) p. 97.

¹¹⁰ Legutóbb az egyes agrár tárgyú törvények módosításáról szóló 2012. évi CCXIII. törvénnyel módosították

¹¹¹ Továbbiakban: Gtv./géntörvény

¹¹² SZILÁGYI János Ede: *A zöld géntechnológiai szabályozás aktuális kérdései*. In: *Miskolci Jogi Szemle*, Miskolc, 2011. 2. szám, p. 42.

Az engedélyezésről és nyilvántartásról szóló második fejezetben elsőként az engedélyezési eljárás szabályai kerülnek ismertetésre. Kiemelendő, hogy a közvetlenül alkalmazandó uniós jogi aktusok kivételt biztosítanak az engedélyezési kötelezettség alá vont termékek alól. A 3. § (2) bekezdése megteremti a jogalapját a moratóriumoknak. Ezután egy felhatalmazó rendelkezés található, amely a kérelem formai és tartalmi követelményeit tartalmazza. Ezután a jogorvoslat kizárásáról rendelkezik a törvény. A géntechnológia tevékenységgel kapcsolatos feladatokat a Géntechnológiai Eljárásokat Véleményező Bizottság látja el. Ennek feladatai a különböző géntechnológiai tevékenységekkel kapcsolatos véleményezés (amely megelőzi az engedélyezést), egyeztet a géntechnológiai hatóságokkal az uniós eljárások esetében.¹¹³¹¹⁴ A géntechnológiai hatóság az engedélyt maximum 10 évre adja ki (figyelembe véve az adott tevékenység jellegét), amely a lejárató idő után meghosszabbítható. Az engedély kiadása abban az esetben tiltható meg, ha az *„humán- vagy állat-egészségügyi kezelésére használt antibiotikumokkal szembeni rezisztenciát hordozó géneket tartalmaz, és amely kockázatot jelenthet az emberi egészségre és környezetre.”*¹¹⁵ Ez a rendelkezés különösen fontos a vizsgálatunk során, hiszen ebben jelenik meg a korábban említett alapjogok korlátozó ereje. Kissé zavaros ellenben ez a rendelkezés abból a szempontból, hogy a tagmondatok közötti „és” kötőszó arra az értelmezésre enged következtetni, hogy a két feltétel közül nem csak az egyiknek kell teljesülnie, ami viszont aggályos, hiszen lehetnek olyan génmódosított mikroorganizmusok, melyek veszélyesek az emberi szervezetre, de nem rezisztensek az antibiotikumra. A továbbiakban a kérelem benyújtásának szabályai ismerhetőek meg, majd a vizsgálati eljárás. Főszabály szerint az Európai Unióban lefolytatott kísérleteket, hatásvizsgálatokat *automatikusan* el kell ismerni, de amennyiben indokolt, további vizsgálatok is elrendelhetőek. Ez egyrészt környezeti szempontból veszélyeket magában rejtő szabályozás (hiszen a magyar hatóságok által nem ellenőrzött eredmények alapján hoz döntést a hatóság), másrészt garanciát biztosít a megfelelő eljárás lefolytatására (lehetőség nyílik a pótvizsgálatok elrendelésére). A vizsgálat kiterjed a közvetlen és közvetett az azonnali és a később bekövetkező hatásokra. Ilyenek lehetnek: az emberekben és természetes szervezetekben okozott változások (DNS és ellenálló képesség vonatkozásában), átvivő anyagra gyakorolt hatás, életkörülményeik megváltozása, biológiai sokféleségre gyakorolt

¹¹³ A géntechnológiai tevékenységről szóló 1998. évi XXVII. törvény

¹¹⁴ A Bizottság összetétele sokszínű, a tudomány mellett az érintett területek vonatkozásában illetékességgel rendelkező minisztériumok is delegálnak egy-egy személyt. A megbízatás négy évre szól, mely egyszeri alkalommal meghosszabbítható négy évvel. A Bizottság élén az elnök áll, akinek a munkáját a titkár segíti. (Gtv. 5. §)

¹¹⁵ Gtv. 7. § (4) bek.

hatás. A „szennyező fizet elv” alapján az eljárás lefolytatásának minden költsége a hasznosítót terheli.

A zárt felhasználás esetén a legmagasabb védelem elve alapján, amennyiben az adott GMO-k besorolási kategóriáját nem lehet meghatározni, úgy a legveszélyesebb kategóriába kerül. A nem forgalomba hozatali célú kibocsájtás esetében a megfelelő tájékoztatás elve jelenik meg, hiszen központi szinten, a minisztérium hivatalos lapjában jelennek meg a nyilvánosság számára megismerhető információk.¹¹⁶ Ebben az esetben további szakigazgatási szervek által végzett vizsgálatok is elrendelhetőek, a kiadott engedélyek felülvizsgálhatóak.

A 11/A szakasz szerint a géntechnológiával módosított szervezetek forgalomba hozatala szintén engedélyköteles. Csak az első alkalommal kell az engedélyt beszerezni, a későbbiekben a forgalomba hozatal nem igényel különös eljárást. Sőt, ez a szakasz azt is kiemeli, hogy az ezzel kapcsolatos szabályozás kialakítása és érvényre juttatása az Unió feladata. Az elővigyázatos elve jelenik meg a védzáradéki eljárás vonatkozásában. Amennyiben egy termékről kiderül, hogy az emberi szervezetre ártalmas lehet (kockázatot jelent), a magyar állam korlátozhatja vagy megtilthatja a behozatalt.

Nagyon kevés jelenik meg a törvényben a csomagolással kapcsolatban, a 13. § szerint az uniós szabályozást kell alkalmazni. A (2) bekezdés szerint ha az uniós határértéket nem meghaladó, vagy szándékosan, illetve technikailag elkerülhetetlen okokból fordul elő a termékben GMO szennyezés, akkor a fenti szabályt nem kell alkalmazni. Ez (véleményem szerint) túl megengedő passzus, hiszen semmilyen szankcióval nem sújtja a szennyezés elkövetőjét, illetve félrevezeti a fogyasztókat, hiszen nem jut tudomásukra, hogy GMO-t tartalmaz az adott termék.

A korábbiakban bemutatott jogszabályokat egy összefoglaló táblázatban is meg kívánom jeleníteni, amely összefoglalja a legfontosabb uniós és magyar rendelkezéseket a korábban vizsgált szempontok szerint.

¹¹⁶ Uo. 10/A (2) bek.

	1829/2003/EK rendelet	2001/18/EK irányelv	1998. évi XXVII. törvény	132/2004. (IV. 29.) Korm. rendelet
Géntechnológiai engedély	x	x	x	x
Forgalomba hozatal	x	x	x	x
Védzáradéki eljárás	-	x	x	-
Korlátozás formája	engedélyezési eljárás, hatósági felülvizsgálat	tagállamok eszközeivel	engedélyezési eljárás, hatósági felülvizsgálat	engedélyezési eljárás, hatósági felülvizsgálat
Tájékoztatás	x	x	x	-
Csomagolás megjelölése	x	x	x	-
Oktatás	x	-	x (oktatás)	-

2. ábra: A korábban vizsgált jogforrások összehasonlító táblázata

Az engedélyezési eljárás rendjéről és a Bizottsággal való kapcsolattartásról a 132/2004. (IV. 29.) Korm. rendelet¹¹⁷ rendelkezik.

A Gtv-ben, a fenti táblázatban ismertettek alapján számos olyan terület emelhető ki, ahol a egészséges környezethez, az egészséghez való jogokra történő hivatkozással a GMO növények terjedése megakadályozható. Önmagában azonban a géntörvénynek azon automatizmusa, miszerint az uniós szinten engedéllyel rendelkező termékek szabadon mozgathatóak, komoly aggályokat vet fel.

3.2.2. Összehasonlítás

A géntörvény elfogadása Európai Unió csatlakozásunk előfeltétele volt, és a közép-kelet európai országok között elsőként tettünk eleget ennek a kötelezettségnek.

¹¹⁷ Továbbiakban: GKr.

Ha a Gtv. és GKr. rendelkezéseit összevetjük, azt láthatjuk, hogy koncepciójukban lényeges eltérések vannak. Ennek az az oka, hogy a rendelet lényegesen később, a csatlakozásunk előtt két nappal született, így már a legfrissebb közösségi rendelkezéseket tartalmazza. Ez azért jelentőségteljes, mert míg korábban az EU nem engedélyezte a GMO növények forgalmazását, addig a GKr. már ezeknek a bevezetéséről és részletszabályairól szólnak.¹¹⁸ A Gtv. igen szigorú rendelkezéseket tartalmazott: tiltotta a GMO termékek termelését és forgalmazását, sőt a Polgári Törvénykönyv szerinti veszélyes üzem kategóriájába sorolta. A Gkr. viszont oldott ezen a regulán, és zárt rendszerben már engedélyezte ezen termékek használatát, sőt annak környezetbe bocsájtását vagy forgalomba hozatalát.¹¹⁹

Általános jogi alapelv az unióban, hogy amennyiben egy technológiának nincs jól kimutatható, tudományosan alátámasztott megítélése a kockázatokat illetően, akkor vélelmezni kell annak környezeti és egészségügyi kockázatait. Emiatt szigorú mércét állít fel (jogszabályi szinten) ezekkel a jogi területekkel kapcsolatban. A szabályozás lényege, hogy a legnagyobb és el nem hárítható veszély előidézésétől kell tartani minden olyan esetben, ahol a kockázatokat még nem tárták fel teljesen (elővigyázatosság elve). Ebből következik a bizonyítás teher, ami alap esetben a kibocsájtónál lenne, jelen esetben a fogyasztót terheli, akit az általános fogyasztóvédelmi elvek alapján inkább védeni kéne.

Egy másik negatív elem a jogszabályban, hogy a Géntechnológiai Eljárásokat Véleményező Bizottság¹²⁰ véleményét nem köteles a jogalkotó figyelembe venni a kodifikáció során. A kibocsájtóknak viszont több könnyítést is megenged a rendelet: ő maguk állapíthatják meg a GMO- mentességüket, ezáltal kérvényezve a gyorsított eljárás lefolytatását.

¹¹⁸ TANKA Endre: *Génügy, élelmiszerbiztonság, alkotmányos jogvédelem*. In: *Gazdaság és Jog*. 2005/9. szám p. 21.

¹¹⁹ TANKA Endre: *Alkotmányos bástya a génhadjárat ellen*. In: *A falu*, 2005/1. szám p. 43.

¹²⁰ <http://gmo.kormany.hu/gentechnologiai-eljarasokat-velemenyezo-bizottsag> (letöltve: 2014. 10. 02.)

IV. VÉGSZÓ

Talán senki számára nem kérdéses, hogy napjaink általános tendenciája az, hogy megfelelőnek vélt jogszabályokkal bátyázzuk körbe magunkat és próbáljuk bebiztosítani életünk megfelelő mederben tartását. Míg több jogterületen (mint pl. a polgári jogban vagy a büntetőjogban) akár évezredes hagyományokat is követhetnek egyes jogszabályok, addig esetünkben, az agrárjog területén, ez nem mondható el. Ugyanez mondható el a másik érintett jogterületről, az alkotmányjogról is, amely csak néhány száz éve alakult ki. Pár alapvető paradigmán kívül (értem itt a szennyező fizet, vagy az elővigyázatosság elve) ez a terület kétségtelenül folyamatosan változik, hiszen a tudomány konstans fejlődési pályán van. Ezáltal egyetértek azzal, hogy újra kell gondolnunk pár alapfogalmat, mint a jövedelem, a környezet, az egészség vagy a profit.¹²¹

A géntechnológia párti tagállamok¹²² és nagy vetőmaggyártó cégek, valamint a tilalompárti országok¹²³ között küzdelem folyamatosan fennáll. A Bizottság (mint azt a dolgozatban szemléltettem) folyamatosan a moratóriumok feloldását akarja elérni a GMO ellenes országok esetében. A tagállamok beadványait nem kellően megalapozottnak tekinti az EB, de ugyanerre hivatkoznak a tiltó tagállamok is, amikor a megfelelő tudományos hatástanulmány hiányát róják fel a gyártóknak. Fokozza az EU-ra nehezedő nyomást, hogy a Kereskedelmi Világszervezetnél (World Trade Organization – WTO) több termelő ország, az Egyesült Államok vezetésével a kereskedelem jogszerűtlen korlátozásával vádolja Brüsszelt.¹²⁴

Általánosságban láthatjuk, hogy a legtöbb szabályozásban megjelennek a klasszikus harmadik generációs alapelvek, kiegészítve néhány ismert környezetjogi alapelvvel (szennyező fizet elve, elővigyázatosság elve) és a korlátozások is ezekre a fundamentumokra vezethetők vissza.

Úgy gondolom, viszonylag kiterjedt joganyag áll a jogalkotók rendelkezésére a későbbiekben, ezekkel kapcsolatban azonban ismertettem kétségeimet. Ezek közé tartozik a tagállami hatáskör alacsony kiterjedtsége, a nemzetközi jogi környezet alapelveinek a hazai szabályozástól eltérő volta. Hiszen különösen nehéz a nemzeti érdekérvényesítés egy olyan

¹²¹ Ez jelenik meg Kovács Júlia Marianna: Egészség és környezet az Alaptörvényben c. munkájában is. Lásd: KOVÁCS (2012a)10

¹²² Közéjük tartozik Nagy-Britannia és Hollandia

¹²³ Ilyen Ausztria és Magyarország

¹²⁴ CHIOVINI (2011) p. 125.

helyzetben, amikor a másik fél (jelen esetben az Európai Bizottság) döntései okán deklaráltan GMO pártinak tekinthető¹²⁵. A tudományos eredmények lassú folyamatban történő beépítése a jogszabályokba szintén hátrányos jelenség.

Sajnálatos módon jelenleg nem találunk olyan alaptörvényi rendelkezés, amely alanyi jogot biztosítana az állampolgárok számára a génmódosítás mentes élelmiszerekhez való hozzájutás vonatkozásában, ezt csak úgy tehetjük meg, ha levezetjük ezt a jogot az élethez vagy az emberi méltósághoz való jogból. Az összefüggés azonban ebben az esetben meglehetősen távoli, és ehhez az Alkotmánybíróság kiterjesztő értelmezésre lenne szükség.

A témában mélyebb jártasságot szerevve szeretnék megoldási javaslatokat is felvázolni, *de lege ferenda* jelleggel.

- (1) Mindenképpen fontosnak tartom az Aarhusi Jegyzőkönyvben szereplő elvek akár alaptörvényi szinten történő rögzítését, hiszen így erőteljesen biztosítva lenne az Alaptörvény GMO mentes mezőgazdaságra vonatkozó rendelkezései, és a mindenkori civil társadalom is kapna egy egyértelmű jelzést arra vonatkozóan, hogy biztosítva van a jogi a szükséges információ megszerzése. A tájékoztatás alternatív csatornákon történő alkalmazása a XXI. században technikailag könnyen kivitelezhető, ezt a kormányzat is alkalmazza.¹²⁶
- (2) Az Alaptörvényben a környezet védelmét összefüggésbe lehetne hozni az egészséges környezethez való joggal, ezáltal nem csak az egyén (állampolgárok) oldaláról lenne megközelítve a génmódosítás kérdése, hanem egy másik aspektusból is.
- (3) Az oktatás területén számos kitérési pont kínálkozik. A téma szemléletes bemutatása (akár oktatóvideók segítségével, alapfogalmi szinten) megjelenhetne már az általános iskolák felső tagozatos osztályaiban, illetve szerves részét képezhetné a középiskolai tananyagnak is.

¹²⁵ Ez tűnik ki az Európai Parlament és a Tanács 1829/2003/EK rendeletének (4) bekezdéséből is. (Pl. az áruk szabad áramlására hivatkozva engedélyezik a termékek forgalomba hozatalát.)

¹²⁶ Pl.: <http://2010-2014.kormany.hu/hu/videkfejlesztési-minisztérium/parlamentari-allamtitkarsag/hirek/interaktiv-terkep-a-gmo-krol> (letöltve: 2014. 09. 28.) és <http://www.kormany.hu/hu/foldmuvelesugyi-minisztérium/kozigazgatasi-allamtitkarsag/hirek/a-v4-4-agrarminiszterei-udvozoltek-a-gmo-s-novenyek-ugyeben-hozott-unios-dontest> (letöltve: 2014. 09. 28.)

- (4) Az agrárjogi szakon szintén hangsúlyos elemnek kell lennie a téma jogi hátterének bemutatása, hiszen így biztosított a későbbiekben a szabályozás felülvizsgálatához szükséges, kodifikációs és szakterületi ismeretekben egyaránt járatos szakemberek utánpótlása.
- (5) Az állami szervek (akár különböző hatóságok) pénzügyileg támogathatnának olyan független kutatócsoportokat, melyek a géntechnológia lehetséges hatásait vizsgálják. Továbbá K+F fejlesztések finanszírozásával akár új módszerek vagy vizsgálati eszközök megalkotását is támogathatnák, amely elősegítené a későbbi döntéshozást és a veszélyek felismerését még gyorsabbá tenné.

V. BIBLIOGRÁFIA

BÁNDI Gyula: *Környezetjog*, Budapest, Osiris, 2006. 605 p. ISBN: 963-389-879-X

CAIN, Brian: *Legal Aspects of Gene Technology*. London, Sweet & Maxwell, 2003. 247 p. ISBN: 0-421-783-303

CARMIN, JoAnn and VANDEVEER, Stacy D.: *EU enlargement and the environment – institutional Change and Environmental Policy in Central and Eastern Europe*, Routledge, London, New York, 2005. 360 p., ISBN: 0-435-35186-3

CHIOVINI Márk: *A géntechnológia szabályozásának néhány kérdése, különös tekintettel a koegzisztenciával okozott károkért való felelősségre*. In: *Studia Collegii de Spehano Bibó Nominati*, 2011/2. 300. p., ISSN: 1585-017X

CSEERNY Ákos (szerk.) [et al.]: *Alkotmányjog* Budapest, Nemzeti Közszerződési és Tankönyvkiadó, 2013. 227 p. ISBN: 978-615-5344-28-2

FÁBRI György: *Civilek és Tudomány*, Budapest, Tudástársadalom Alapítvány, 2009. 194. p. ISBN: 978-963-87429-3-3

FARKAS CSAMANGÓ Erika: *A géntechnológia agrárjogi aspektusai*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos bizottsága, 2005. 22. p. ISSN: 0563-0606

JAKAB András: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*. Budapest, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., 2011. 379. p. ISBN: 978-963-258-1330

KALAS György: *Szárba szökkent Aarhus – Az Aarhusi Egyezmény és a végrehajtásához kapcsolódó EU irányelvek, magyar jogszabályok*, Győr, Ökológiai Stúdió Alapítvány, 2006., p. 75.

KARDOS András: *A környezetvédelem, illetve a környezethez való jog*. In: *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium*. Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai, 2013. pp. 157-179

KOVÁCS [et. al]: *Alaptörvényünk a „zöld szemüveg” aspektusából* In. BALOGH Elemér (szerk.) [et al.] *Változások a magyar alkotmányjogban: tanulmányok az Alaptörvényről.* Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2012. p. 320. **(2012b)**

KOVÁCS Júlia Marianna: *Egészség és környezet az Alaptörvényben.* In. RIXER Ádám (szerk.) *Állam és közösség: válogatott közjogi tanulmányok Magyarország Alaptörvénye tiszteletére,* Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, 2012. p. 426. ISBN: 978-963-9808-38-6 **(2012a)**

KOVÁCS Júlia: *Megvéd-e a jog az éhenhalástól – avagy megvalósulhat-e az élelemhez való jog a XXI. században* (OTDK pályamunka) In.: *De iurisprudentia et iure publico*, 2011/4. szám 122. p ISSN: 1789-0446

McCormick, John: *Environmental policy in the European Union*, Houndmills, Palgrave, New-York, 2001. 329 p. ISBN: 0-333-77204-0

MUMMA, Albert: *Environmental Law - Meeting UK and EC Requirements*, McGraw-Hill Book Company, Maidenhead, 1995. 327 p., ISBN: 0-07-707952-3

NÉMETH András: *Új frontok.* Heti Világgazdaság, 2013/45.

SÁRI János – SOMODY Bernadette: *Alapjogok. Alkotmánytan II.*, Budapest, Osiris, 2008. ISBN: 978-963-389-969-4

STEFFEN, Monika: *Health Governance in Europe – Issues, challenges and theories.* Abingdon, Routledge, 2005. 204 p. ISBN: 0-415-36452-3

SZILÁGYI János Ede: *A zöld géntechnológiai szabályozás aktuális kérdései.* In: Miskolci Jogi Szemle, Miskolc, 2011. 2. szám, p. 42.

TAHYNÉ DR. KOVÁCS Ágnes: *A genetikailag módosított szervezetekre vonatkozó európai és magyar jogi szabályozásról – egyes környezetjogi alapelvek, különösen a fenntartható fejlődés tükrében* (PhD értekezés), 2012.

Letölthető:

<https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Kov%C3%A1cs%20%C3%81gnes%20PhD%20dolgozat.pdf>

(letöltve: 2014. 10. 02.)

TANKA Endre: *Alkotmányos bástya a génhadjárat ellen.* In: *A falu*, 2005/1. szám ISSN: 0237-4323 pp. 37-49.

TANKA Endre: *Génügy, élelmiszerbiztonság, alkotmányos jogvédelem.* In: *Gazdaság és Jog*. 2005/9. szám pp. 21-27.

ZSIROS László: *A mezőgazdasági géntechnológia jogi szabályozása a géntechnológia szemszögéből.* In: DOBRÓKA (szerk.) [et. al] *Diáktudomány: A Miskolci Egyetem Tudományos Diákköri Munkáiból*, 2010 p. 356., ISBN: 978-963-661-932-9

Online tartalom

A Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal (NÉBIH) honlapja: <https://www.nebih.gov.hu/>

Interaktív térkép a GMO-ról: <http://2010-2014.kormany.hu/hu/vidékfejlesztési-miniszterium/parlament-i-allamtitkarsag/hirek/interaktiv-terkep-a-gmo-krol> (letöltve: 2014. 09. 28.)

V4 állásfoglalás: <http://www.kormany.hu/hu/foldmuvelesugyi-miniszterium/kozigazgatasi-allamtitkarsag/hirek/a-v4-4-agrarminiszterei-udvozoltek-a-gmo-s-novenyek-ugyeben-hozott-unios-dontest> (letöltve: 2014. 09. 28.)

A Géntechnológiai eljárásokat véleményező bizottság tagjai:

<http://gmo.kormany.hu/gentechnologiai-eljarasokat-velemenyezo-bizottsag> (letöltve: 2014. 10. 02.)

A Földművelésügyi Minisztérium honlapja: <http://www.kormany.hu/hu/foldmuvelesugyi-miniszterium> (letöltve: 2014. 10. 01.)

Az Emberi Felhasználásra Szánt Gyógyszerek Engedélyezése Műszaki Követelményeinek Harmonizálásról Szóló Nemzetközi Konferencia iránymutatásai:

(<http://www.ich.org/products/guidelines.html> - letöltve: 2014. 09. 27.)

A Cartagena Jegyzőkönyv hivatalos magyar weboldala: <http://gmo.kormany.hu/cartagena-jegyzokonyv> (letöltve: 2014. 09.)

Bizottság közleménye: Egy európai nanotechnológiai stratégia felé (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0338:FIN:HU:PDF> – letöltve: 2014. 09. 23.)

Az ENSZ Szerződésgyűjteménye:

https://treaties.un.org/Pages/DB.aspx?path=DB/MTDSG/page1_en.xml (letöltve: 2014. 09. 29.)

Nemzetközi egyezmények, jegyzőkönyvek

A Biológiai Sokféleség Egyezmény Cartagena Jegyzőkönyve a Biológiai Biztonságról

Megtalálható: <http://gmo.kormany.hu/nagoya-kuala-lumpur-kiegeszito-jegyzokonyv> (letöltve: 2014. 09. 27.)

A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

Megtalálható: <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/202> (letöltve: 2014. 09. 17.)

A Biológiai Sokféleség Egyezmény

Megtalálható: <http://www.biodiv.hu/convention> (letöltve: 2014. 10. 01.)

Uniós jogi környezet

Az Európai Unió Alapjogi Chartája

Megtalálható: <http://eur->

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:hu:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:hu:PDF) (letöltve: 2014. 10. 02.)

2001/18/EK irányelv

1829/2003/EK rendelet

2004/35/EK irányelv

A Bizottság végrehajtási határozta a Kínából származó rizstermékekben előforduló, nem engedélyezett, géntechnológiával módosított rizsre vonatkozó szükségintézkedésekről és a 2008/289/EK határozat hatályon kívül helyezéséről

A Bizottság végrehajtási határozata a Kínából származó rizstermékekben előforduló, nem engedélyezett, géntechnológiával módosított rizsre vonatkozó szükségintézkedésekről szóló 2011/884/EU végrehajtási határozat módosításáról

Magyar jogi környezet

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről

1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

1989. évi XXXI. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról

1995. évi LXXXI. törvény a Biológiai Sokféleség Egyezmény kihirdetéséről

1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről

2001. évi LXXXI. törvény a környezeti ügyekben az információhoz való hozzáférésről, a nyilvánosságnak a döntéshozatalban történő részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosításáról szóló, Aarhusban, 1998. június 25-én elfogadott Egyezmény kihirdetéséről

2012. évi CCXIII törvény az egyes agrár tárgyú törvények módosításáról

2013. évi CCXXX. törvény Magyarország 2014. évi központi költségvetéséről

Alkotmánybírósági határozatok

56/1995. (IX.15.) AB határozat

1270/B/1997. AB határozat

3208/2013. (XI. 18.) AB határozat

23/2010 (III. 4.) AB határozat

Sajtóanyagok:

A kormányzati honlap hírei:

<http://2010-2014.kormany.hu/hu/videkfejlesztési-miniszterium/hirek/gmo-val-szennyezett-szojat-tarcsaztak-ki-240-hektaron> (letöltve: 2014. 09. 27.)

A GMO fertőzések miatt elrendelt kényszerintézkedésekkel kapcsolatos hírek:

http://kapos.hu/hirek/gazdasag/2011-07-20/gmo-botrany_egymilliardos_kar_somogyban.html (letöltve: 2014. 09. 27.)

<http://orientpress.hu/133399> (letöltve: 2014. 09. 18.)

<http://think.transindex.ro/?p=34270> (letöltve: 2014. 09. 18.)

Konferenciák:

Az Országgyűlés Mezőgazdasági bizottságának a Vidékfejlesztési Minisztériummal közösen 2014. február 20-án, az Országház Vadásztermében megrendezett, „Célkeresztben a GMO-k mezőgazdasági felhasználása” címmel megtartott nyílt napja

Jegyzőkönyve elérhető: <http://www.parlament.hu/biz39/mb/esem/2014/1402201.pdf> (letöltve: 2014. 10. 03.)

A Magyar Jogász Egylet Környezetvédelmi Jogi Szakosztályának és az Európai Környezettudományi Akadémia Közhasznú Egyesületnek 2013. december 12-én, a Budapesti Ügyvédi Kamara Protokoll termében megrendezésre került, „A génmódosítás szabályozási lehetőségei – avagy fenntartható-e a „mindenható” tudomány?”

Előadók: Tahyné dr. Kovács Ágnes, Phd. és Dr. Téglásiné dr. Kovács Júlia